

НОТАРІАЛЬНА ПАЛАТА УКРАЇНИ

ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА

(у порядку статті 16 Закону України «Про нотаріат»)

**проекту Закону України «Про внесення змін до деяких
законодавчих актів щодо вирішення батьками питань
тимчасового виїзду дітей за межі України»
№ 6146 від 07.10.2021**

ПРЕАМБУЛА

Нотаріальною палатою України розглянуто **проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вирішення батьками питань тимчасового виїзду дітей за межі України» № 6146 від 07.10.2021** (далі - проект 6146) та повідомляється наступне.

Нотаріальна палата України до розробки проекту 6146 прямо або опосередковано на рівні консультацій долучена не була, що позбавило можливості надати пропозиції та зауваження, які базуються на тридцятилітньому практичному досвіді роботи нотаріату України у даній сфері, та відомості для оцінки ризиків.

Також Нотаріальна палата України не отримала можливості надати висновки щодо майбутньої практичної реалізації законодавчих ініціатив, які прямо впливають на права та обов'язки нотаріусів, нотаріальний процес та процедури.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про нотаріат» нотаріуси зобов'язані сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду.

У зв'язку з цим, а також у зв'язку з обставинами воєнного стану, наявні підстави для клопотання перед державним регулятором-Міністерством юстиції України та органом законодавчої влади щодо перегляду та доопрацювання проекту 6146.

РОЗДІЛ 1.

Правовий та практичний аналіз Пояснювальної записки до проєкту 6146.

Зміст положення	Пропозиції, зауваження
1. Мета Забезпечення можливості надання кожним із батьків, який є громадянином України, згоди на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла 16-річного віку, в супроводі другого з батьків шляхом внесення відомостей про таку згоду до Державного реєстру актів цивільного стану громадян безпосередньо одним із батьків через Єдиний державний веб-портал електронних послуг або нотаріусом на підставі нотаріально посвідченої ним письмової згоди.	Першим, що звертає на себе увагу є відсутність у меті законопроекту мети досягнення найголовнішого принципу міжнародного права - принципу найвищого інтересу дитини. Окрім цього, незрозумілою є мета забезпечення можливості надання згоди кожним із батьків на тимчасовий виїзд дитини за межі України, враховуючи ту обставину, що в Україні така можливість є забезпечена на належному рівні, так як працює більше 7000 приватних та державних нотаріусів, які щодня забезпечують таку можливість, вчинення такої нотаріальної дії, як засвідчення справжності підпису батьків на заяві про згоду на тимчасовий виїзд дитини за межі України не є складною, є зрозумілою та не є дискусійною у практичному застосуванні матеріальних та процесуальних норм з цього питання. Більше того, під час вчинення такої дії нотаріусами забезпечується реалізація принципу найвищого інтересу дитини, так як залежно від країни перебування, правового регулювання перебування дітей у таких країнах, мети тимчасового виїзду, потреб дитини, балансу інтересів батьків та дитини, зміст заяви доповнюється допоміжними згодами, зокрема, на отримання візи, отримання тимчасових статусів, доступу до освітніх, медичних послуг тощо, що також економить фінансові витрати батьків у майбутньому. З мети проєкту 6146 вбачається планування до реформування лише одного з ситуативних кейсів виїзду дітей за межі України, який характеризується позитивними рисами: -наявність добрих стосунків обох батьків та порозуміння щодо надання згоди на виїзд; -повна дієздатність обох батьків та вільність волевиявлення; -наявність смартфонів у обох батьків належної якості із встановленням

	мобільного застосунка «Дія»; -наявність доступу до інтернету на території України; -наявність доступу до інтернету на пунктах пропуску Державної прикордонної служби України (при тому, що на 2/3 кількості пунктів пропуску такий інтернет відсутній, а частина пунктів пропуску знаходяться з розміщенням на території іноземних держав); -наявність верифікованих відомостей у ДРАЦС (станом на 24.08.2022 жодних відомостей не верифіковано); -обов'язкова реєстрація усіх актів цивільного стану (шлюб батьків, зміна імені, народження у ДРАЦС України); -відсутність запровадження в Україні воєнного та/або надзвичайного стану, відсутність неконтрольованих державними органами України територій України, окупованих територій; - відсутність у держави-агресора наміру знищити українську націю та насильно вивезти українських дітей у росію -обов'язкова реєстрація усіх актів цивільного стану (шлюб батьків, народження у ДРАЦС України); -виїзд на термін <u>до 1 місяця, а не трьох років, та</u> <u>негативною рисою</u> -виконання операцій поза волею людини (фізичне, психологічне насильство, стан алкогольного сп'яніння, наркотичного, домашнє насильство), будучи в полоні, на окупованих територіях, російській федерації тощо; Вказаний кейс непрацездатний та/або небезпечний для дітей у випадках: -наявності конфлікту між батьками та непорозуміння щодо надання згоди на виїзд; -відсутністю або невідомим місцем перебування одного з батьків, ухиленням від надання згоди; -відсутністю смартфонів належної якості у одного або обох батьків із встановленням застосунка «Дія» (<i>за відсутності персонального смартфона не можливе удавання до використання пристроїв, які не належать фізичній особі та не перебувають у її володінні та власності</i>); -відсутності доступу до інтернету на
--	---

	території України; -відсутності доступу до інтернету на пунктах пропуску Державної прикордонної служби України (при тому, що на 2/3 кількості пунктів пропуску такий інтернет відсутній, а частина пунктів пропуску знаходяться з розміщенням на території іноземних держав); -відсутністю верифікованих відомостей у ДРАЦС (станом на 24.08.2022 жодних відомостей не верифіковано); -реєстрації хоча б одного в ланцюжку актів цивільного стану (шлюб батьків, зміна імені, народження у ДРАЦС України) за межами України за законодавством іноземних держав; -у разі зміни одним з батьків чи дитиною прізвища, імені, по батькові, дати народження; -у разі наявності технічної помилки в актових записах/РНОКПП; -у разі усиновлення дитини; -для дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування; -наявна недієздатність або обмежена дієздатність батьків, одного з батьків; -наявний дефект волі при наданні згоди (застосування фізичного та/або психологічного тиску); -запровадження в Україні воєнного та/або надзвичайного стану, наявність неконтрольованих державними органами України територій України через військову агресію, наявність окупованих територій; -наявний у держави-агресора намір знищити українську націю та насильно вивезти українських дітей у росію; -при виїзді на термін більше 1 місяця, оскільки тривале перебування в різних державах вимагає оформлення додаткових документів для проживання (перебування), різних статусів, які потребуватимуть нотаріально засвідченої згоди або згод. Інакше відбуватиметься завідоме введення в оману громадян України, які не матимуть необхідного пакету документів для виїзду за межі України та перебування на території іноземних держав (проживання, навчання, тимчасовий захист, статус біженця, постійне проживання) Отже, за метою має місце вузьке реформування напрямку питання виїзду
--	---

	дітей за межі України, які мають ідеально сприятливі чинники, що не включає середню та гостру проблематику, різні категорії виїздів та інтересів дітей. Не враховано, що в Україні запроваджено воєнний стан і такого роду законодавчі спрощення створюють більш ризиковані механізми виїзду дітей за межі України, що порушуватиме права дітей та їх батьків або одного з них.
2. Обґрунтування необхідності прийняття акта	
Частиною третьою статті 313 Цивільного кодексу України встановлено, що <i>фізична особа, яка не досягла шістнадцяти років, має право на виїзд за межі України лише за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальників та в їхньому супроводі або в супроводі осіб, які уповноважені ними, крім випадків, передбачених законом.</i> Ця норма вочевидь базується на відомій істині, проголошеній в Декларації прав дитини 1959 року, про те, що <i>дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування</i>, а також є логічним продовженням основоположного обов'язку батьків <i>піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток</i> (частина друга статті 150 Сімейного кодексу України). Залишення дитиною території країни, де вона постійно мешкає, закономірно зумовлює появу тих чи інших загроз для її життя та здоров'я, тож контроль батьків за відповідним пересуванням є органічно необхідним. Зазначена норма, з точки зору її практичної реалізації, на сьогодні передбачає, що виїзд дитини за межі України у супроводі одного з батьків потребує надання заяви про відповідну згоду другого з батьків, справжність підпису на якій нотаріально засвідчується. В умовах, коли погляди батьків щодо виїзду дитини за кордон збігаються, обговорюване правило працює нормально. Однак, якщо з відповідного питання думки батьків є різними (найчастіше це трапляється після припинення шлюбу та проживання одним з батьків окремо), інтереси дитини опиняються під загрозою.	Відповідно до статті 313 Цивільного кодексу України, Декларації прав дитини 1959 року, статті 150 Сімейного кодексу України, Нотаріальна палата України погоджується з висновками автора проекту 6146, що залишення дитиною території країни, де вона постійно мешкає, закономірно зумовлює появу тих чи інших загроз для її життя та здоров'я, тож контроль батьків за відповідним пересуванням є органічно необхідним. Важливо констатувати, що зазначена норма, з точки зору її практичної реалізації за 30 років незалежної України втілилась у правила оформлення виїзду дитини за межі України у супроводі одного з батьків у формі заяви про відповідну згоду другого з батьків, справжність підпису на якій нотаріально засвідчується. Впродовж 30 років вказаний інструмент витримував різні реформаторські ініціативи, однак був об'єктивно збережений, так як найбільш надійно виконував зазначену функцію та убезпечував дітей від незаконного вивезення за межі України.

Безпідставне ненадання одним з батьків згоди на виїзд дитини за кордон у супроводі другого з батьків найбільше вражає інтереси дітей до 16 років, які беруть участь у міжнародних спортивних змаганнях, творчих конкурсах, олімпіадах тощо, потребують лікування за кордоном або змушені через раптові обставини невідкладно здійснити поїздку за межі України.

Ще одна категорія проблемних ситуацій зумовлюється випадками, коли другий з батьків погоджується на виїзд дитини за кордон у супроводі другого з батьків, однак внаслідок перебування у відповідний момент на значній відстані, зокрема за межами України чи на тимчасово окупованій території, або з інших причин не має можливості оперативно оформити та передати другому з батьків заяву про згоду на виїзд дитини за кордон.

Мають місце також ситуації, коли один з батьків повністю припиняє спілкування з дитиною та другим з батьків, не бере жодної участі у вихованні дитини, не переймається її подальшою долею, не повідомляє нове місце свого проживання, внаслідок чого відсутня об'єктивна можливість не лише отримати відповідну згоду, а навіть звернутися до нього з проханням про її отримання.

Врешті-решт, найбільш ганебні та цинічні випадки зневажання прав дитини трапляються, коли один із батьків не просто не бере жодної участі у вихованні та утриманні дитини, а й ставить умовою оформлення ним згоди на виїзд дитини за кордон надання йому другим з батьків відповідної грошової компенсації.

У всіх означених ситуаціях не забезпечується досягнення однієї із цілей регулювання сімейних відносин, визначених у частині другій статті 1 Сімейного кодексу України (забезпечення кожної дитини можливістю духовного та фізичного розвитку), а також не дотримується правило статті 33 Конституції України, відповідно до якої кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Важливо здобуття розуміння учасників законотворчого процесу, що проект 6146 не виключає необхідність надання згоди другим з батьків у разі виїзду за межі України дитини у супроводі другого з батьків, та не вирішує витання безпідставного ненадання згоди другим з батьків, окрім законодавчого закріплення тих винятків, які на сьогодні передбачені Правилами перетину кордону громадянами України, та бездоганно працюють. Що безумовно потрібно.

Проект 6146 передбачає зміну форми надання згоди, більше того, не пропонує взамін виготовлення паперового чи електронного документа про згоду, а лише внесення відомостей через Портал Дія, що не мають статусу документа.

Зокрема, для конкретного кейсу передбачається **бездокументарна форма у вигляді електронного актового запису у ДРАЦС, зареєстрованого за допомогою мобільного додатка «Дія» особисто одним з батьків, не маючи повноважень державного реєстратора ДРАЦС.**

Така форма виставляється напроти вагу заяві, у письмовій формі, справжність підпису на якій засвідчується **нотаріально, що теж готується до вдосконалення шляхом поширення засобами е-системи нотаріату.**

Зазначена заміна могла б мати інше зрозуміле та відверто чесне обґрунтування, наприклад, апробація електронних сервісів (дослідна експлуатація) як експеримент для аналізу та перевірки алгоритму ідентифікації фізичної особи за обличчям, для використання ІТ технологій у цифровій трансформації, за умови об'єктивного звіту та випробування найсучаснішими світовими алгоритмами штучного інтелекту та можливостей нейромереж, інших новацій стрімкого розвитку.

І однак аж ніяк не може обґрунтовуватися тим, що вплине на появу порозуміння між батьками дитини, прибере безпідставне ненадання згоди, відсутність часу у батьків або халатне небажання відвідати нотаріуса одним з батьків, який зобов'язаний виконувати батьківські обов'язки.

З обґрунтування також вбачається, що реєстрація «актового запису» про згоду на

Крім того, у випадку, коли в одного з батьків є фінансова та інша можливість виїзду з дитиною за кордон з метою забезпечення її лікування, навчання, відпочинку або культурного дозвілля, необґрунтована відмова другого з батьків надати згоду на такий виїзд або відсутність такої згоди з інших причин зумовлює порушення гарантованих Конвенцією про права дитини 1989 року прав дитини на:

користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я (частина перша статті 24 Конвенції);

відпочинок і дозвілля, участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, вільну участь у культурному житті та заняттях мистецтвом (частина перша статті 31 Конвенції).

Первісна редакція частини першої статті 157 Сімейного кодексу України безальтернативно передбачала, що *питання виховання дитини вирішується батьками спільно*.

З одного боку, цю норму було сформульовано у руслі частини першої статті 18 Конвенції про права дитини, згідно з якою держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб *забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини*. З другого боку, жорстка вимога обопільної згоди батьків на виїзд дитини за кордон у всіх випадках (без жодних винятків) призводила до порушення припису, викладеного у завершальному реченні частини першої тієї ж статті Конвенції про те, що *найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування*.

Тому слід погодитися з позицією Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, у висновку якого до проекту Закону про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо обов'язкової участі органу опіки і піклування під час надання дозволу на тимчасовий виїзд дитини за кордон без згоди одного з батьків (реєстраційний № 2516а від 20.08.2015 р.)

виїзд дитини за кордон у ДРАЦС за допомогою мобільного застосунку «Дія» може бути виконана як з території України (в.т.ч. окупованої, анексованої), так і території іноземної держави, в тому числі російської федерації, що є безпрецедентним прикладом втручання до державного електронного реєстру та не містить аналогів в Україні.

Не зрозумілим за таких обставин є 30-річна відмова держави в особі її уповноважених інституцій від сучасного розвитку напрямку вчинення нотаріальних дій за кордоном консульськими установами та дипломатичними представництвами України, що полягає в твердому ненаданні доступу до Єдиних та Державних реєстрів підвідомчих Міністерству юстиції України.

Наприклад, такі відмови з підстав неможливості підключення суб'єктів, що працюють за межами території України, стосуються підключення консульських установ та дипломатичних представництв України до базових реєстрів: Єдиного реєстру нотаріусів, Єдиного реєстру довіреностей, Спадкового реєстру, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань в режимі читання тощо. І фактично блокують забезпечення належного та необхідного на сьогодні рівня вчинення нотаріальних дій ними для громадян та юридичних осіб України **за кордоном**.

За таких обставин, замість вдосконалення роботи належних державних інституцій пропонуються експериментальні електронні механізми у промислову експлуатацію, під обґрунтуванням дотримання прав батьків та дитини, безпідставне втручання до Державного реєстру актів цивільного стану та внесення до нього відомостей про згоду, які не є актовими записами, всупереч природі актових записів, меті створення такого реєстру, об'єктивної доцільності та правовому регулюванню

зазначається, що вимога обов'язкового отримання нотаріально посвідченої згоди батьків на виїзд дитини за кордон або рішення суду (стаття 4 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України») без законодавчого зазначення об'єктивно зумовлених виключень із цього правила (необхідність термінового виїзду дитини за кордон на лікування, відпочинок, навчання, для контакту з родичами та ін.) на практиці спричиняє непоодинокі випадки зловживання батька чи матері своїм правом на надання такої згоди й завдання шкоди інтересам самої дитини. На думку Головного управління, забезпечення інтересів дитини, в тому числі й права кожного на вільне пересування, яке передбачене у статті 13 Загальної декларації прав людини та у статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини, потребує відповідного коригування встановленої вимоги щодо порядку виїзду дитини за кордон.

Першим значним кроком у напрямку захисту відповідних прав та інтересів дитини стало ухвалення Закону України від 7 грудня 2017 року № 2234-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів», який набув чинності 06 лютого 2018 року.

Цим Законом було знято категоричність частини першої статті 157 Сімейного кодексу України шляхом доповнення її винятком «крім випадку, передбаченого частиною п'ятою статті 157 цього Кодексу». При цьому нова частина п'ята вказаної статті, зокрема, проголошувала: «Той із батьків, з ким за рішенням суду проживає дитина, самостійно вирішує питання щодо тимчасового виїзду дитини за межі України з метою лікування, навчання дитини за кордоном, відпочинку, за наявності довідки, виданої органом державної виконавчої служби, про наявність заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців».

В обґрунтуванні наводиться **приклад** лібералізації вимог до питання виїзду дітей за межі України через ухвалення Закону України від 7 грудня 2017 року № 2234-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів», який набув чинності 06 лютого 2018 року, Закону України від 3 липня 2018 року № 2475-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання», як позитивний.

Однак, така лібералізація проводилась **в мирний час, а не період воєнного стану. Разом з тим, не наведено інформації про кількість викрадених дітей, дітей в розшуку, дітей щодо яких запроваджені процедури повернення до України, возз'єднання з другим з батьків або**

Ця норма, хоча і демонструвала тектонічний зсув у регулюванні відносин щодо вирішення батьками питань виїзду дитини за кордон, з одного боку, була недостатньо ефективною в аспекті захисту прав та інтересів дітей, а з другого боку, повністю ігнорувала інтереси того з батьків, хто своєчасно не сплачував аліменти.

Тому Законом України від 3 липня 2018 року № 2475-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» (набув чинності 28 серпня 2018 року) частину п'яту статті 157 Сімейного кодексу України було викладено у новій редакції. Ключові зміни полягали в тому, що той з батьків, з яким проживає дитина (крім випадків застосування до нього заходів примусового виконання рішення про встановлення побачення з дитиною або усунення перешкод у такому побаченні) отримав право самостійно вирішувати питання виїзду з дитиною за кордон на строк не більше одного місяця з метою її лікування, навчання, оздоровлення та відпочинку, участі в різноманітних заходах з одночасним обов'язком інформувати другого з батьків про такий виїзд. При цьому відповідне право можна реалізувати і для виїзду на строк більше місяця, якщо: 1) другий з батьків прострочив на 4 місяці сплату аліментів; 2) другий з батьків прострочив на 3 місяці сплату аліментів на користь дитини з інвалідністю або із серйозним захворюванням.

Відповідні зміни до законодавства досить швидко довели свою обґрунтованість та дієвість. Так, за статистичними даними територіальних органів державної виконавчої служби кількість довідок про наявність заборгованості за виконавчими документами про стягнення аліментів становила: 2018 рік – 2,8 тис.; 2019 рік – 8,8 тис.; 2020 рік – 9,6 тис.; I півріччя 2021 року – 5,8 тис.

Таким чином, протягом останніх років сімейне законодавство України в частині регулювання питань щодо виїзду дітей за кордон пододало значний еволюційний шлях, однак нинішній стан справ у цій сфері, на жаль, не можна назвати досконалим.

забезпеченням контакту, кількість дітей, які виїхали на строк до 1 місяця і не повернулись, залишившись на тимчасове або постійне проживання. Не досліджено питання прихованої «еміграції».

Наведені у обґрунтуванні тези щодо кількості довідок про заборгованість зі сплати аліментів включають довідки, які не використовуються для виїзду дитини за межі України, а стосуються інших потреб, і не подані у відсотковому відношенні від загальної кількості дітей, які здійснили виїзд за межі України.

Фактично обґрунтування зводиться до побутових питань оформлення згоди «благополучними» батьками, що полягають у «надмірних зусиллях» на візит до нотаріуса, коштів та часу, що не співмірне з життям, здоров'ям дитини, величиною особистих немайнових прав батьків та

Так, оформлення згоди батьків виключно через **нотаріальне засвідчення справжності підпису** на відповідній заяві потребує **зусиль, коштів та часу**. В сучасних умовах для мінімізації незручностей та пришвидшення відповідних процесів цілком обґрунтованим є забезпечення можливості надання такої згоди в **електронній формі з використанням електронного підпису**.

Крім того, **правила** оформлення нотаріусом батьківської згоди наразі є до певної міри **суперечливими**. З одного боку, закон говорить про нотаріальне посвідчення такої згоди, з другого боку, Закон України «Про нотаріат» не передбачає посвідчення нотаріусом згоди одного з батьків на тимчасовий виїзд дитини за кордон як окремий різновид нотаріальних дій. Як наслідок, на практиці така згода оформляється через нотаріальне засвідчення справжності підпису батька/матері на заяві про надання відповідної згоди. Різниця полягає у тому, що нотаріус, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчує факти, викладені у документі, а лише підтверджує, що підпис зроблений певною особою. Таким чином, наразі нотаріус, засвідчуючи справжність підпису одного з батьків на заяві, безпосередньо не посвідчує факт відповідної згоди та той факт, що підписант є батьком/матір'ю дитини. Тягар перевірки усіх цих фактів покладається повністю на співробітника Державної прикордонної служби. Такий алгоритм не виключає помилок та зловживань. Відповідно, необхідним є запровадження окремої нотаріальної дії, яка передбачатиме посвідчення нотаріусом згоди батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів на

дітей, безпеки та відповідальності. Такі підходи популяризують та виховують халатне поверхнєве відношення батьків до виконання ними своїх обов'язків. .

Так для ідеальних кейсів з єдиною справжньою метою - мінімізації незручностей та пришвидшення відповідних процесів пропонується забезпечення можливості надання такої згоди в **електронній формі з використанням електронного підпису**.

Окремо необхідно зауважити про невідповідність вимогам електронного документа з можливістю перевірки цілісності електронного цифрового підпису запропонованого електронного актового запису у ДРАЦС (детально див. Розділ Експертизи).

Проектом 6146 пропонується внести зміни до Закону України «Про нотаріат» та виділити згоди батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, в окрему нотаріальну дію, яка підлягає нотаріальному посвідченню, як правочин.

Вважаємо таку пропозицію недоцільною з таких підстав. Закон України «Про нотаріат» розрізняє поняття «посвідчення» та «засвідчення», що вживається законодавцем для різних нотаріальних дій за змістом та процедурою. Зокрема в статті 34 Закону України «Про нотаріат» передбачено, що нотаріуси посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності, вимоги про нотаріальне посвідчення правочину тощо), разом з тим, якщо дія не має характеру правочину, при її вчиненні використовується термін «засвідчення», що за передбачає іншу процедуру, правові наслідки та характер дій, які вчиняє нотаріус. Відповідно до статті 202 Цивільного кодексу України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. При наданні згоди одним з батьків чи батьками на тимчасовий виїзд дитини за межі України цивільні права та обов'язки не

тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років.

Недоліком нинішнього стану правового регулювання є відсутність чіткого правила про можливу тривалість періоду, протягом якого діє згода одного з батьків на виїзд дитини за кордон. Чинні правила перетинання державного кордону громадянами України передбачають, що у нотаріально посвідченій згоді одного з батьків на тимчасовий виїзд з України дитини, яка не досягла 16-річного віку, в супроводі другого з батьків зазначається держава прямування та відповідний часовий проміжок перебування у цій державі. Міністерство юстиції час від часу отримує інформацію про те, що окремі нотаріуси з посиланням на зазначене правило рекомендують зазначати порівняно короткий строк (наприклад, три місяці), на який надається згода на виїзд дитини за кордон, з метою мінімізації ризиків відмови Державної прикордонної служби України у такому виїзді.

виникають, не змінюються та не припиняються. Батьки лише реалізують свої права шляхом висловлення згоди на тимчасовий виїзд дитини за кордон. Тому не є доцільним віднесення такої нотаріальної дії до правочинів. Справжність підписів батьків при вчиненні такої нотаріальної дії нотаріально засвідчується на відповідній заяві.

Нотаріат мав подібний приклад невдалого впровадження процедури посвідчення, як правочину, для згоди другого з подружжя на розпорядження спільним сумісним майном подружжя, що проіснував нетривалий час та не прижився. Відповідно на сьогодні така згода оформлюється у формі заяви, справжність підпису на якій засвідчується нотаріально. Разом з тим, нотаріус при засвідченні справжності підпису на такій заяві перевіряє факт реєстрації шлюбу, про що зазначає у посвідчувальному написі. Встановлення такої процедури оформлення нотаріусом згоди подружжя додаткових змін до Цивільного кодексу України не потребувало.

І цей невдалий практичний досвід обов'язково має бути враховано при підготовці змін до законодавства.

Отже, згода батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, може бути оформлена винятково у формі письмової заяви, справжність підпису на якій таких осіб ЗАСВІДЧУЄТЬСЯ нотаріально.

Доводиться констатувати повну відсутність суперечностей при вчиненні нотаріальної дії – засвідченні справжності підпису фізичної особи на заяві про згоду на виїзд дитини за межі України.

Міністерство юстиції України здійснює державне регулювання нотаріальної діяльності згідно зі статтею 2 Закону України «Про нотаріат» та забезпечує підтримання нотаріальних процедур в належному та необхідному комплексі.

До 2021 року жодних нарікань, як і ініціатив щодо вдосконалення нотаріальної процедури державним регулятором у цьому питанні не було запропоновано законодавцю.

Крім того, при вчиненні нотаріальних дій нотаріуси витребовують додатково документи про народження дітей, про зміну імені про шлюб, розірвання шлюбу батьків, інші документи, що підтверджують факт зміни прізвища, імені по батькові, та безпосередньо користуються відомостями ДРАЦС. Виконання такого обов'язку можливо закріпити на законодавчому рівні без юридичного визнання заяви правочином, більше того, процесуальну норму щодо необхідності перевірки родинних відносин можна внести до підзаконного нормативно-правового акту, що нотаріальною спільною лише схвалюється.

Окремо необхідно надати пояснення на аргумент з обґрунтування, згідно якого Міністерство юстиції час від часу отримує інформацію про те, що окремі нотаріуси з посиланням на зазначене правило рекомендують зазначати порівняно короткий строк (наприклад, три місяці), на який надається згода на виїзд дитини за кордон, з метою мінімізації ризиків відмови Державної прикордонної служби України у такому виїзді. Насправді має місце не рекомендація нотаріусів щодо тривалості строків, а роз'яснення норми Правил перетину кордону України громадянами України та зосередження уваги на розмежуванні «строку дії заяви» та «терміну перебування за кордоном».

Вказане питання **не лежить** у площині зловживання чи непрофесійної роботи нотаріусів.

Буквальне застосування вимог Правил перетину кордону України громадянами України, які полягають в обов'язковій вимозі до заяви на виїзд дитини за межі України містити відомості **про державу прямування та відповідний часовий проміжок перебування у цій державі**, а не строк дії заяви (рік, два, три). Саме таке формулювання викликало запитання і проблеми на кордоні у окремих громадян України з працівниками Державної прикордонної служби України. Крім того, наявна значна різниця між **тимчасовим виїздом, тривалим та виїздом на постійне місце проживання за правовими наслідками**. Загальні заяви, що видаються батьками на тривалий строк ускладнюють

Також важко назвати ідеальним підхід, за якого на рівні закону визначаються не всі випадки, коли згода одного з батьків на виїзд дитини за межі України не вимагається. Так, наразі низка відповідних винятків встановлена Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затвердженими постановою Кабінету	встановлення місця проживання, перебування вивезених дітей та їх повернення до України, в тому числі юридичні процедури. Крім того, варто надати належну оцінку результатам перевірок нотаріусів територіальними управліннями юстиції за останні 5 років, які переповнені зауваженнями до оформлення нотаріусами довготривалих згод, згод на виїзди за межі України із зазначенням широкого переліку держав прямування, а також неможливість поєднання в одній заяві держав з різними правовими режимами в'їзду для громадян України, чим обмежували їх індивідуальність та зручність. За такі порушення до нотаріусів застосовувались санкції. Адже ніхто, окрім батьків, в тому числі працівники органів юстиції, не знають, чи у конкретній поїзді є одна країна прямування, чи їх є декілька, і яким за тривалістю є такий тимчасовий виїзд. Зазначені підходи до перевірок органами юстиції не сприяли зручності і здешевленню нотаріальних дій – засвідчення справжності підписів громадян України про згоду на виїзд дітей за кордон. Більше того, непослідовними є дії органів юстиції, коли спочатку тривалий час наполегливо рекомендували обмежувати батьків щодо можливого заявленого строку перебування дитини у країні прямування та щодо можливої кількості таких країн, а з іншого боку, тепер у пояснювальній записці зазначається, що оформлення таких заяв у нотаріусів потребує додаткових фінансових витрат. Нотаріальною палатою України підтримується положення, що на рівні закону мають визначатися всі випадки, коли згода одного з батьків на виїзд дитини за межі України не вимагається. Питання несплати аліментів з точки зору найкращих інтересів дитини, як аргумент аргументом для ігнорування позиції відповідного батька/матері щодо
---	--

Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 (із змінами).

Не вистачає обґрунтованості концепції, за якою правила виїзду з дитиною за кордон істотно відрізняються залежно від незначної різниці у тривалості прострочення сплати аліментів – 3 чи 4 місяці.

З точки зору найкращих інтересів дитини, несплата аліментів протягом трьох місяців є достатнім аргументом для ігнорування позиції відповідного батька/матері щодо доцільності виїзду дитини за кордон.

Принагідно слід зауважити, що статистична інформація про кількість виконавчих проваджень про стягнення аліментів, надана територіальними органами державної виконавчої служби, є такою.

Станом на 01.01.2019 року на виконанні перебувало 485,3 тис. виконавчих документів про стягнення аліментів, з них – 167,6 тис. виконавчих документів, за якими сума заборгованості перевищує суму платежів за 3 місяці; 137,6 тис. виконавчих документів, за якими сума заборгованості перевищує суму платежів за 4 місяці.

Станом на 01.01.2020 року на виконанні перебувало 503,8 тис. виконавчих документів про стягнення аліментів, з них – 162,7 тис. виконавчих документів, за якими сума заборгованості перевищує суму платежів за 3 місяці; 124,7 тис. виконавчих документів, за якими сума заборгованості перевищує суму платежів за 4 місяці.

Станом на 01.01.2021 року на виконанні перебувало 513,3 тис. виконавчих документів про стягнення аліментів: з них – 171,1 тис. виконавчих документів, за якими сума заборгованості перевищує суму платежів за 3 місяці; 130,8 тис. виконавчих документів, за якими сума заборгованості перевищує суму платежів за 4 місяці.

Станом на 01.07.2021 року на виконанні перебувало 520,6 тис. виконавчих документів про стягнення аліментів: з них – 176,5 тис. виконавчих документів, за якими сума заборгованості перевищує суму платежів за 3 місяці; 134,2 тис. виконавчих документів, за якими сума заборгованості перевищує суму платежів за 4 місяці.

Нарешті, закон передбачає, що суд надає дозвіл на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає

доцільності виїзду дитини за кордон, **в умовах воєнного стану та поствоєнної економіки** має бути переглянуто. Адже за таких обставин значна частина дітей буде фактично піддана «еміграції» за межі України, що унеможливить її контакт з обома батьками. Пріоритет кращих інтересів дитини це не завжди виїзд або вивезення без урахування волі дитини за кордон. До природних інтересів дитини належить забезпечення можливості рівного спілкування з обома батьками.

окремо від дитини, хоча на практиці, з огляду на чинні правила, потреба в отриманні такого дозволу нерідко виникає і у того з батьків, з яким проживає дитина.	
3. Основні положення проекту акта	
Проектом Закону пропонується запровадити можливість кожного із батьків надавати згоду на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, в супроводі другого з батьків шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян через Єдиний державний веб-портал електронних послуг	(див.п.2.)
Також положення законопроекту передбачають можливість внесення відомостей про надання відповідної згоди до Державного реєстру актів цивільного стану громадян нотаріусом на підставі нотаріально посвідченої письмової згоди.	Нотаріальна палата України підтримує зауваження ГНЕУ ВРУ, яке зауважує, що у проекті (абз. 3 ч. 1 нової ст. 157¹ СК, зміни до ст. 11 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану») передбачається можливість внесення відомостей про нотаріально посвідчену згоду одного батьків на тимчасовий виїзд дитини до Державного реєстру актів цивільного стану одним з батьків. Проте порядок такого внесення у проекті не визначений.... ... Водночас у вказаних положеннях проекту право на внесення до Державного реєстру актів цивільного стану громадян відомостей про таку згоду надається також і нотаріусу. Натомість, покладання таких функцій на нотаріуса не узгоджується із визначеною у ст. ст. 4 та 6 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» системою органів державної реєстрації актів цивільного стану, згідно з якою суб'єктами державної реєстрації є: відділи державної реєстрації актів цивільного стану Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, районних, районних у містах, міських, міськрайонних управлінь юстиції; виконавчі органи сільських, селищних і міських рад; дипломатичні представництва і консульські установи України. Крім того, виконання такого обов'язку нотаріусом не передбачено і Законом України «Про нотаріат». Окремо необхідно зауважити, що Внесення відомостей про згоду одного з

батьків на тимчасовий виїзд дитини за межі України до Державного реєстру актів цивільного стану є таким, **що суперечить змісту відомостей даного реєстру та змісту поняття «акт цивільного стану»**, адже відповідно до ст. 49 ЦК та ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків. Зазначений реєстр технічно містить іншу структуру та не призначений для завантаження електронних сканкопій документів, потребуватиме значного доопрацювання та коштів (в умовах необхідної жорсткої економії коштів для вирішення більш вагомих питань війни), і не вирішить проблематики внесених актових записів з помилками, що позначиться проблемами громадян на кордоні.

Натомість наявність інформації про згоду одного з батьків або обох батьків на тимчасовий виїзд дитини, її електронної копії та всіх необхідних реквізитів міститиме Електронна система нотаріату, запровадження якої передбачено Проектом Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» (реєстраційний номер 5644), який передбачає комплексне реформування системи нотаріату.

Запуск першого підетапу першого етапу Електронної системи нотаріату відповідно до Постанови Кабінету міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1444 «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату» відбудеться у найближчі тижні, та буде найоптимальнішим інструментом для досягнення цілей оперативного обміну достовірною та актуальною інформацією з органами прикордонного контролю, дозволить забезпечити механізм відкликання згоди, а також відображати відомості про визнання недійсними таких згод судами. Дублювання такої інформації в різних інформаційних системах є недоцільним та таким, що збільшує видатки державного бюджету України.

Поряд з цим задля досягнення балансу інтересів дитини та кожного з батьків незалежно від певних життєвих обставин положеннями законопроекту запроваджується можливість посвідчувати відповідну згоду осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, начальниками таких установ та слідчих ізоляторів.	Надання повноважень начальникам слідчих ізоляторів на вчинення таких нотаріальних дій суперечить Закону України «Про нотаріат». Звертаємо увагу, що стаття 40-1 Закону України «Про нотаріат» та Закон України «Про нотаріат» в цілому не надають повноважень засвідчувати справжність підпису на документах, а тим більше посвідчувати правочини посадовим особам у слідчих ізоляторах, а лише у установах виконання покарань. До слідчих ізоляторів запрошується нотаріус, який вчиняє нотаріальну дію. Крім того, не визначено чи мають ці згоди вноситися до ДРАЦС.
Передбачено можливість надання такої згоди на значний проміжок часу, однак не більше трьох років.	Питання дискусійне. Потребує розкриття поняття «тимчасового виїзду» за межі України. З аналізу норм міжнародного законодавства тимчасовий виїзд за межі України тісно пов'язаний з визначеними законодавством іноземних держав терміну можливого перебування на території їх держав без додаткового оформлення дозвільних документів і у періоді <u>більше 1 місяця</u> постає проблемним через необхідність додаткових згод та волевиявлень батьків на оформлення інших документів держави перебування. Такі виїзди потребують згод оформлених на різні життєві ситуації та індивідуального підходу, а також мають посилені вимоги щодо нотаріального оформлення. Тому у визначенні строків та видів документального оформлення потрібно застосовувати індивідуальний підхід та градацію.
Крім того, проектом Закону визначається чіткий перелік підстав, коли тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла 16-річного віку, у супроводі одного з батьків дозволяється без згоди другого з батьків.	Потребує врахування ситуації з воєнним станом.
4. Правові аспекти	

У зазначеній сфері правовідносин діють Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Закони України «Про нотаріат», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», Правила перетинання державного кордону громадянами України, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 року № 724). Проект Закону розроблено на виконання: Пункту 366 Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік, затвердженого постановою Верховної Ради України від 02 лютого 2021 року № 1165-IX; Кроку 765 Плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 року № 276; Плану роботи Міністерства юстиції України на 2021 рік, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 08 лютого 2021 № 465/5.	Не враховано плани 2022 та виклики війни. Не надано відомостей про автора та власника алгоритму зчитування та ідентифікації за обличчям, прийняття в державну промислову експлуатацію цього механізму, результатів державних та міжнародних незалежних експертиз.
5. Фінансово-економічне обґрунтування	
Реалізація проекту Закону не потребуватиме фінансування з місцевих бюджетів. Проект містить положення, реалізація яких не потребуватиме додаткових фінансових витрат з Державного бюджету України, оскільки інформаційна взаємодія Єдиного державного веб-порталу електронних послуг з Державним реєстром актів цивільного стану громадян, відомості якого в подальшому скеровуватимуться до Державної прикордонної служби України, можлива в рамках договору про надання послуг з інформаційно-технічної підтримки та доопрацювання програмного забезпечення інформаційної системи «Державний реєстр актів цивільного стану громадян» на 2021 рік, які здійснюються за рахунок коштів Державного підприємства «Національні інформаційні системи».	Не надано відомості: -про витрати державного бюджету, якою була цільова програма фінансування або стаття видатків; -про кошторис доопрацювання ДРАЦС, -про доопрацювання мобільного за стосунку «Дія», -програми Державної прикордонної служби України. ДП НАІС є підприємство державної форми власності, відповідно кошти державні. Доопрацювання електронних реєстрів та систем має мільйонні бюджети, оскільки технологічність робіт висока, об'ємна та складна. На сьогодні наявна гостра потреба в використанні державних коштів на відцифрування архівів, тих, які ще можна врятувати, а не витрачати кошти на «благополучні» кейси.

	Відсутні відомості про залучення грантових та спонсорських коштів.
6. Позиція заінтересованих сторін	
Проект Закону погоджено з Міністерством фінансів України, Міністерством економіки України, Міністерством соціальної політики України, Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством внутрішніх справ України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною міграційною службою України, Уповноваженим Президента України з прав дитини, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.	Всі погодження проведено станом на 2021 рік без урахування війни. Відсутнє погодження Уповноваженого Верховної Ради України з прав дитини
Проект Закону не стосується питань функціонування місцевого самоврядування, прав та інтересів територіальних громад, місцевого та регіонального розвитку, соціально-трудової сфери, прав осіб з інвалідністю, сфери наукової та науково-технічної діяльності і застосування української мови як державної.	Проект стосується ряду напрямків цього блоку, оскільки Україну чекає демографічна, економічні, соціальна криза. В тому числі через масову еміграцію.
7. Оцінка відповідності	
У проекті Закону відсутні положення, що стосуються зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, впливають на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, містять ризики вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, або створюють підстави для дискримінації.	Це питання не опрацьовано.
Проект Закону відповідає статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.	Проект не в повній мірі відповідає статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. СТАТТЯ 8 Право на повагу до приватного і сімейного життя 1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи

	злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Питання перетину державного кордону неповнолітніми (parental consent travelling minors abroad) - це не просто питання про права дитини і кожного члена сім'ї, це питання державної політики та міри втручання держави до приватного інтересу. Уявляється, що для досягнення балансу між забезпеченням прав конкретного індивіда та державного інтересу зусилля, які виявляє Україна, недостатні з огляду на забезпечення ст. 8 Конвенції про захист прав та основних свобод, що може призвести до валу скарг на бездіяльність України в питанні відсторонення, усунення одного із батьків від дитини та вирішення її долі. І коли розглядати узагальнення Єврокомісії, потрібно дивитись під кутом зору згод не на тимчасовий виїзд, а на виїзд на постійне місце проживання. Тому що 100% дітей, які виїхали без згод або за згодою на тимчасовий виїзд, виїхали на тривале/ постійне місце проживання. Для ряду країн ЄС в цьому питанні суворі вимоги. В цих випадках між батьками / законними представниками укладається угода (договір) про визначення місця (країни проживання), або передача повної опіки над дитиною одному із батьків, з ким дитина проживає відповідним документом , переважно нотаріально засвідченим.. Згода до трьох років, зареєстрована в реєстрі ДРАЦС, є не згодою на мультив'їзд/виїзд, а по суті, згодою на виїзд на постійне місце проживання. І це знов введення в оману та порушення прав батьків, які залишаються без дитини. Проект Закону створює ризики істотного порушення Україною позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод, зокрема ст. 8 (прим.: більш детально дивитися Розділ _)
Проект Закону направлено до Національного агентства з питань запобігання корупції для визначення необхідності проведення антикорупційної експертизи (лист Мін'юсту від 28 липня 2021	Відсутність повідомлення про прийняття рішення про проведення антикорупційної експертизи, або іншої відповіді.

року № 57574/8.1.2/14-21). При цьому, враховуючи, що вказаним Агентством не надіслано повідомлення про прийняття рішення про проведення антикорупційної експертизи, вважається, що зауваження до проекту Закону відсутні з огляду на положення § 37 ² Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 року № 950 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 09 листопада 2011 року № 1156).	
Громадська антикорупційна, громадська антидискримінаційна та громадська гендерно-правова експертизи проекту Закону не проводились.	
8. Прогноз результатів	
Реалізація акта позитивно вплине на забезпечення захисту прав та інтересів громадян України і держави. Запровадження можливості надання одним із батьків згоди на виїзд дитини за межі України у супроводі другого з батьків шляхом внесення відомостей про таку згоду до Державного реєстру актів цивільного стану громадян позитивно вплине на можливість тимчасового виїзду дітей у супроводі одного з батьків за кордон та гарантуватиме реалізацію прав дітей на свободу пересування, належні умови для їх фізичного та духовного розвитку.	З висновками не можна повністю погодитись, оскільки не опрацьовано ризики процедури та правові наслідки втрати дітей і практичної відсутності можливостей для їх повернення.

Заінтересована сторона	Вплив реалізації акта на заінтересовану сторону	Пояснення очікуваного впливу	Не враховані ризики
Діти, які не досягли 16 років	Позитивний (положення проекту Закону сприятимуть забезпеченню якнайкращих інтересів дитини, недопущенню звуження та обмеження прав	Прийняття законопроекту гарантуватиме реалізацію прав дитини на свободу пересування, належні умови для її фізичного та духовного розвитку	Негативний -ризик: кіберзлочинності та несанкціонованого використання персональних даних, -невстановлення особи;

	дитини на вільне пересування та розвиток, які можуть виникати у зв'язку з можливими труднощами під час отримання одним з батьків нотаріально посвідченої згоди другого з батьків на виїзд дитини за межі України)		-неможливості перевірки обсягу дієздатності батьків; -виконання операцій поза волею людини (фізичне, психологічне насильство, стан алкогольного сп'яніння, наркотичного, домашнє насильство); -проблеми при перетині кордону (юридичні – необхідно пред'являти свідоцтва про народження дітей, свідоцтва про цивільні стани батьків); технічні – відсутність зв'язку та проблеми в роботі смартфона, втрати смартфона, обміну між базами даних тощо) Правові на території іноземних держав прямування -відсутність дозволу батьків на в'їзд в ряд держав дитини до 18 років; -необхідність письмової згоди на проживання, навчання, отримання спеціального статусу на території іноземної держави, інших згод та необхідність їх оформлення законодавством та цінами іноземної
--	--	--	---

			держави від 100 до 500 € (4000-20000). Збільшення витрат та логістичних маршрутів щодо доставки належно оформлених документів. Вивезення дітей під впливом помилки. Надаючи дозвіл на перетин кордону України на три роки другий з батьків не усвідомлює, що тимчасовий виїзд дитини за кордон х легкостю перетвориться в «еміграцію». Подальша доля дитини до досягнення повноліття в повній мірі залежна від того з батьків, з ким виїхала дитина.
Батьки дітей, які не досягли 16 років	Позитивний (запровадження можливості надання одним із батьків згоди на тимчасовий виїзд дитини за межі України у супроводі другого з батьків шляхом внесення відомостей про таку згоду до Державного реєстру актів цивільного стану громадян дозволить спростити процедуру надання такої згоди)	Прийняття законопроекту дозволить батькам надавати згоду на тимчасовий виїзд дитини за межі України за спрощеною процедурою без необхідності звернення до нотаріуса за посвідченням такої згоди, а також мінімізувати фінансові витрати, скоротити проміжок часу для отримання згоди другого з батьків під час організації тимчасового виїзду	Негативний -ризик: кіберзлочинності та несанкціонованого використання персональних даних, -невстановлення особи; - неможливості перевірки обсягу дієздатності батьків; -виконання операцій поза волею людини (фізичне психологічне насильство, стан алкогольного сп'яніння, наркотичного, домашнє насильство);

		дитини за межі України	-проблеми при перетині кордону (юридичні – необхідно пред'являти свідоцтва про народження дітей, свідоцтва про цивільні стани батьків); технічні – відсутність зв'язку та проблеми в роботі смартфона, втрати смартфона, обміну між базами даних тощо) Правові на території іноземних держав прямування -відсутність дозволу батьків на візд в ряд держав дитини до 18 років; -необхідність письмової згоди на проживання, навчання, отримання спеціального статусу на території іноземної держави, інших згод та необхідність їх оформлення законодавством та цінами іноземної держави від 100 до 500 € (4000-20000). Збільшення витрат та логістичних маршрутів щодо доставки належно оформлених документів. Вивезення дітей під впливом помилки. Надаючи дозвіл на перетин кордону України на три роки
--	--	-------------------------------	--

			другий з батьків не усвідомлює, що тимчасовий виїзд дитини за кордон х легкістю перетвориться в «еміграцію».
--	--	--	--

РОЗДІЛ 2.

Правовий аналіз Висновку Комітету гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України 26.01.2022 р. до проєкту 6146.

Предмети відання Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики (відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України» (№ 19-ІХ від 29.08.2019р.):

туризм та туристична діяльність;

курорти та рекреаційна діяльність;

державна політика у сфері сімейно-шлюбних відносин;

державна політика сприяння становленню інституту сім'ї, забезпечення надання державної допомоги сім'ям з дітьми, захисту безпритульних дітей, оздоровлення та відпочинку дітей;

демографічна політика.

Вказаний комітет об'єднує пріоритетні напрямки в захисті прав дітей, батьків, а також демографічну політику.

В першій його частині цитуються пропозиції змін до Сімейного кодексу України без правового аналізу та оцінки.

В другій частині подаються важливі пропозиції включити до проєкту 6146 положення.

1) надати дітям, хворим на тяжкі захворювання, право на тимчасовий виїзд за межі України на термін лікування (на термін більше місяця), якщо необхідність лікування підтверджена документом, виданим лікарсько-консультативною комісією лікувально-профілактичного закладу в порядку та за формою, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

2) передбачити, що дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, яка досягла шістнадцяти років, має право на виїзд за межі України за погодженням з органом опіки та піклування у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

3) надати дитині, яка досягла чотирнадцяти років, право на тимчасовий виїзд за межі України на термін до одного місяця з будь-ким з батьків;

4) передбачити у законопроекті особливості розгляду у судах справ про надання дозволу на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, без згоди другого з батьків, у тому числі у разі виїзду для лікування або навчання дитини, а також визначити обставини, які враховує суд при розгляді таких справ.

Вказані пропозиції дуже важливі, але не відповідають меті проекту 6146 у контексті «забезпечення можливості надання кожним із батьків, який є громадянином України, згоди на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла 16-річного віку, в супроводі другого з батьків шляхом внесення відомостей про таку згоду до Державного реєстру актів цивільного стану громадян безпосередньо одним із батьків через Єдиний державний веб-портал електронних послуг або нотаріусом на підставі нотаріально посвідченої ним письмової згоди». **Можуть бути предметом іншого проекту і обов'язково мають бути розглянуті.**

У третій частині Комітетом наведено висновки інших комітетів.

Водночас відсутні відомості про кількісну та категорійну міграцію дітей, розрахунки та вплив на демографічну ситуацію в Україні втрат населення дитячого віку, що є найголовнішими втратами наступних поколінь. Не проаналізовано перетворення тимчасових виїздів за кордон дітей в «еміграцію» з України. Не запропоновано безпекових механізмів, що діятимуть превентивно для використання підроблених медичних документів з метою вивозу дітей за кордон. Відсутні відомості про кількість дітей громадян України, які перебувають у міжнародному розшуку. Не наведено вартості та затрат держави на повернення одної дитини вивезеної незаконно. Не запропоновано системного відцифрування дозволів органів опіки та піклування з метою усунення можливості вивезення дітей за підробленими документами. Не зазначено про точковий характер проекту 6164 для «благополучних» сімей.

Крім того, з урахуванням воєнних подій в Україні вказаний Висновок не може братися у повній мірі до уваги, оскільки не враховує проблематики воєнних подій в Україні. За даними комісара ООН з 24.02.2022р. з України вивезено майже 2,5 млн. Україна втрачає майбутні покоління людей, якими на разі є громадяни України дитячого віку. Туристичні поїздки сьогодні змінились на еміграцію. Тому Комітету критично доцільно розглянути підняті питання.

РОЗДІЛ 3.

Правовий аналіз Висновку з питань бюджету Верховної Ради України 17.11.2021 р. до проекту 6146.

Предмети відання

Відповідно додатку до Постанови Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-IX «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» Комітет Верховної Ради України з питань бюджету здійснює законопроектну роботу, готує, попередньо розглядає питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України, та виконує контрольні функції у відповідних сферах відання з таких питань:

- и державна бюджетна політика та міжбюджетні відносини;
- и бюджетний процес (у тому числі середньострокове бюджетне планування, звітування про виконання бюджету, контроль за дотриманням бюджетного законодавства);
- и Державний бюджет України;
- и державний внутрішній і зовнішній борг;
- и діяльність Рахункової палати;

и діяльність державних фінансових органів та органів державного фінансового контролю (Державної аудиторської служби України);

и проведення експертизи щодо впливу законопроектів, проектів інших актів на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини.

Детально предмети відання розписано за підкомітетами, з чого вбачається ґрунтовна робота над процесами формування бюджетів в Україні.

Згідно висновку проект 6164 розглянуто Комітетом 17 листопада 2021 року (протокол № 106) .

Згідно з пояснювальною запискою до законопроекту реалізація його положень не потребуватиме додаткових видатків з державного бюджету, оскільки інформаційна взаємодія Єдиного державного веб-порталу електронних послуг з Державним реєстром актів цивільного стану громадян, відомості якого в подальшому скеровуватимуться до Державної прикордонної служби України, **можлива в рамках договору про надання послуг з інформаційно-технічної підтримки та доопрацювання програмного забезпечення інформаційної системи «Державний реєстр актів цивільного стану громадян» на 2021 рік, які здійснюються за рахунок коштів Державного підприємства «Національні інформаційні системи».**

Міністерством фінансів України у експертному висновку до законопроекту зазначається, що реалізація його положень не потребуватиме додаткових видатків з державного бюджету, а законопроект не суперечить законам, що регулюють бюджетні відносини.

Водночас, відсутні та не досліджені відомості

-про витрати державного бюджету;

-про кошторис доопрацювання ДРАЦС,

-про кошторис доопрацювання мобільного за стосунку «Дія»,

-про кошторис програми Державної прикордонної служби України.

ДП НАІС є підприємство державної форми власності, відповідно кошти **державні.**

Подібні підходи з 2014 року призводять до того, що в Україні при надзвичайно великих затратах неналежна якість електронних та державних реєстрів.

На сьогодні в пріоритеті наявна гостра потреба в використанні державних коштів на відцифрування архівів, тих, які ще можна врятувати, а не витратити кошти на кейси допомоги «благополучним» сім'ям. Окупанти першим чином при окупації територій вивозять державний архівних та нотаріальний архівний фонд, не шкодуючи затрат та зусиль. На жаль події 2014 року, коли за втрату архівів АР Крим, Донецької та Луганської областей, не зроблено висновків, і не виділено жодної копійки з бюджетів на їх порятунк та цифровізацію.

Відсутні відомості про залучення грантових та спонсорських коштів.

Відсутні відомості втрат державного та місцевих бюджетів від зменшення надходжень податку на доходи фізичних осіб, військового збору, єдиного соціального внеску, що сплачується нотаріусами, та складає 41,5% відсотка від вартості вчинюваної нотаріальної дії.

За статистичною інформацією нотаріусами України сплачено до бюджету лише ПДФО
за

2020 рік- 301 636 056, 00

2021 рік- 303 413 358, 00

2022 рік – очікується значно вища сума у зв'язку із збільшенням кількості вчинюваних нотаріальних дій;

-у процесі оплати, остаточна сума буде в у січні 2023

Тому, вказаний проект точно має негативний вплив на бюджет, зокрема зменшить надходження до державного бюджету ПДФО та військового збору, ЄСВ, а також потребує перегляду раціональності витрат під час війни на додатковий сервіс, замість забезпечення належної роботи єдиних та державних реєстрів, створення електронного нотаріального архіву та якісної системи е-нотаріату.

Крім того, з урахуванням воєнних подій в Україні вказаний Висновок не може братися у повній мірі до уваги, оскільки не враховує проблематики воєнних подій в Україні, економії державних коштів та спрямування їх на критичну інфраструктуру. Україна щодня втрачає тисячі документів державного та нотаріального архівного фонду. Тому Комітету критично доцільно надати вказаний проект на повторний розгляд.

РОЗДІЛ 4.

Інші висновки комітетів Верховної Ради України

З Висновку Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики вбачається наявність Висновку Комітету Верховної Ради України з питань молоді і спорту, який відсутній на сайті Верховної ради України.

Так, на думку членів Комітету потребує врегулювання питання тимчасового виїзду за межі України дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які досягли 16 років.

Відповідно до статті 52 Конституції України утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (до 18 років), покладається на державу. Водночас на сьогодні у діючому законодавстві відсутній будь-який механізм контролю за виїздом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які досягли 16 років, за межі України. Відсутня будь-яка інформація про долю таких дітей за кордоном.

На думку членів Комітету законопроект необхідно доповнити нормою, якою передбачити необхідність повідомлення органів опіки та піклування про виїзд дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за межі країни.

Крім того, потребує додаткового опрацювання та вирішення питання щодо можливості продовження терміну згоди на тимчасовий виїзд дитини, яка не досягла шістнадцяти років, за межі України, або відкликання такої згоди шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян через Єдиний державний веб-портал електронних послуг. Відповідно до частини першої статті 116 Регламенту Верховної Ради України ці пропозиції можуть бути в подальшому враховані під час підготовки законопроекту до розгляду у другому читанні.

Нотаріальна палата України підтримує гостру важливість врегулювання цих питань, консолідацію зусиль та грошових коштів на цей, а не «благополучний» напрямок.

Висновок Комітету Верховної Ради України з питань цифрової трансформації щодо проекту 6146 відсутній на сайті на сайті Верховної ради України.

Відсутній для ознайомлення документ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про підтримку законопроекту в умовах воєнних подій на території України.

Відсутній для ознайомлення документ Державної прикордонної служби України про підтримку законопроекту в умовах воєнних подій на території України.

Вказані висновки та погодження виконані без урахування проблематики війни в Україні та масової міграції та еміграції, втрат населення дитячого віку.

Не залучено ряд комітетів Верховної ради України.

РОЗДІЛ 5.

Ризики зміни державної політики в сфері переміщення дітей України до іншої держави (держав).

Питання переміщення дітей через державний кордон України належить до найважливішої сфери **державних інтересів**. З огляду на це, спрощення процедури перетинання кордону не може розглядатися лише як спрощення певного державного сервісу, а є значним структурним компонентом державної політики. При цьому, спрощення процедури перетину кордону малолітніми та неповнолітніми громадянами України може містити в собі цілу низку ризиків непослідовної зміни державної політики в сфері захисту прав дитини, захисту прав людини і основних свобод, в сфері міграції, економічної та демографічної, соціальної політики, виконання міжнародних зобов'язань України тощо.

Перш за все, слід наголосити, що Україна є першою та єдиною демократичною країною-членом ряду міжнародно-правових договорів та Конвенцій у цих питаннях, виконання зобов'язань за якими в період ведення військових дій ускладнюється. Інші країни світу, в яких, нажаль, відбувалися настільки масштабні та тривалі війни чи військові конфлікти, такі як Сирія чи Лівія, Афганістан, тощо – складно віднести до демократичних держав і говорити про їх намагання забезпечити пріоритет прав і свобод людини, не доводиться. Також необхідно констатувати факт повної неготовності державних процедур нагляду та контролю за міграцією дітей з України у зв'язку з воєнним станом на момент його введення. У зв'язку з військовою агресією російської федерації у 2014 році частину громадян України віком до 18 років втрачено, переважно діти АР Крим, Донецької та Луганської областей, інших областей, що мігрували через окуповані та анексовані території. При цьому жодних змін у державній політиці щодо створення механізмів повернення дітей, підготовки до впорядкованої міграції дітей на випадок розширення військової агресії не відбулося. Відповідно значна частина дітей здійснили виїзд за межі України з 24 лютого 2022 року без наявності на це волевиявлення-згоди одного або обох батьків, без зобов'язань батьків (одного

з батьків) забезпечити повернення дитини до України після конкретного строку поїздки, без жодних відомостей про державу прямування та строк.

Однак, Україна – держава, яка навіть за повномасштабної війни на своїй території домоглася ухвалення рішення про надання їй статусу країни-кандидата на входження до ЄС; країна, яка має численні міжнародно-правові зобов'язання, зокрема, за Загальною Декларацією прав людини 1948 року, Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни 1949 року, Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Конвенцією про статус біженців 1951 року, Гаагською конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, Конвенцією ООН Про права дитини 1989 року, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей 1996 року тощо.

Враховуючи також, що згідно Рішення Ради Європи від 04 березня 2022 року про застосування Директиви від 20 липня 2001 року № 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення їх наслідків, та ряду нормативно-правових документів держав, уряди яких оголосили про спеціальний статус осіб, які рятуються від війни в Україні – такі особи можуть набувати права на тимчасовий захист під час їх тривалого перебування в цих країнах, більшість з яких в майбутньому готові надавати таким переміщеним особам з України права на постійне проживання, роботу, навчання тощо – **слід будь-яке переміщення таких осіб, більшість з яких є діти з України, розцінювати не як тимчасове переміщення через кордон, а як потенційну еміграцію з України.**

Така потенційна еміграція є прихованою на початку, непомітною для держави, та ускладненою для мінімізації негативних наслідків. Еміграція населення, а особливо дитячого віку, завжди є чинником послаблення усіх напрямків розвитку держави в майбутньому. Безпосередньо впливає на підрив формування майбутніх поколінь національного працездатного населення.

І уявляється, що певне спрощення процедури короткотермінових (до одного місяця) поїздок дитини в супроводі хоча б одного із батьків в мирний час викликало б тільки схвалення з боку нотаріальної спільноти, як професійної спільноти, на яку державою, в тому числі, було покладено обов'язок дотримання прав дитини та батьків, якби воно запроваджувалося в мирний час та означало переслідування саме тієї мети, яка на нього покладається – спростити перетинання державного кордону дітьми в супроводі одного із батьків для короткотривалих подорожей.

Однак, наразі, коли за даними Верховного комісара ООН у справах біженців, Україну вже полишили більше 2 500 000 дітей, більшість з яких ніколи не повернуться в Україну, було б легковажним застосовувати стандарти спрощення державних сервісів, прийнятних в мирному житті, до найважливішої та найвиваженішої із сфер державної політики під час воєнного стану – політики у справі захисту прав дітей та права на сімейне життя.

Водночас, за неофіційним даними Держприкордонслужби за період – 24 лютого до 15 серпня 2022 року з України виїхали **1 484 122 дитини**.

Причини розбіжностей можуть полягати у тому, що багато дітей виїхали (вивезені) до держави-агресора, або ж виїжджали до європейських держав через АР Крим. Різниця в мільйон демонструє 50-ти відсотковий вихід ситуації з-під контролю держави Україна. Крім того, виїзди дітей, які зафіксовані Держприкордонслужбою в більшій своїй частині здійснені без згоди другого з батьків, без документів у зв'язку із запровадженням спрощеного порядку для збереження життя. Важливо, що серед цієї чисельності є діти з окупованих територій, територій, де ведуться бойові дії, а також діти, які мали місце проживання на територіях, де бойові дії не ведуться, що підтверджує значну еміграцію населення України та втрати його чисельності.

Отже, одним із найголовніших ризиків спрощення порядку перетинання кордону неповнолітніми під час війни, є **ризик порушення Україною міжнародного законодавства та міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою**, зокрема статті 11 Конвенції про права дитини ООН, де зазначено, що держави-учасниці вживають заходів щодо боротьби з незаконним переміщенням та **неповерненням дітей з-за кордону** та статті 3 Гаагської конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, де зазначається, що «переміщення або утримування дитини розглядаються як незаконні, якщо:

- а) при цьому порушуються права піклування про дитину, що належать будь-якій особі, установі або іншому органу, колективно або індивідуально, відповідно до законодавства держави, у якій дитина постійно мешкала до переміщення або утримування; та
- б) у момент переміщення або утримування ці права ефективно здійснювалися, колективно або індивідуально, або здійснювалися б, якби не переміщення або утримування».

Видається, запровадження замість нотаріально засвідченої заяви про згоду, згоди одного з батьків, яка по суті не матиме статусу офіційного документу, - не є «заходом боротьби» з незаконним переміщенням дітей під час війни.

Наступним видається **ризик через таке невинуватене спрощення допустити ситуацію порушення Україною позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод, зокрема, за статтею 8 Конвенції.**

Так, маємо на увазі:

- порушення прав одного із батьків, який не має змоги виїхати з України, та надає **формальну згоду** на перетинання кордону, **не усвідомлюючи, що таким чином може надавати згоду на еміграцію, не впливатиме на подальшу долю дитини, не матиме впливу на обрання навіть країни перебування дитини** (адже мати може перетнути кордон з дитиною для поїздки, наприклад в Польщу, а потім вже без будь-якої згоди батька вивезти дитину до Туреччини, Єгипту, ОАЕ, проживання в яких не було узгодженим між ними раніше);

- відчуження (такий термін вживається в міжнародному законодавстві) від дитини одного із батьків попри встановлену цивілізовану процедуру (наприклад, через укладення договорів про місце проживання дитини чи передачу опіки над дитиною відповідним документом або за рішенням суду чи рішенням органів опіки та піклування – як от у більшості країн ЄС, США, Канади, Великобританії тощо – див. додаток Таблиця 1);

- відсутність необхідності та обов'язку для матері забезпечити контакт дитини з батьком означатиме порушення найголовнішого принципу - принципу найвищого інтересу дитини, та досягнення регулярного спілкування дитини з обома батьками.

Враховуючи, що Україна визнає юрисдикцію Європейського Суду з Прав Людини, вважаємо необхідним послатися на деякі висновки, які Суд узагальнив у своїй практиці щодо порушень, потенційно можливих через **бездіяльність** держави Україна у питанні забезпечення прав, гарантованих статті 8 Конвенції. Так, однією із найважливіших позицій ЄСПЛ щодо незаконності переміщення дитини через кордон, є «питання, чи було забезпечено справедливу рівновагу між задіяними конкуруючими інтересами – інтересами дитини, двох батьків і громадського порядку, в межах можливості розсуду, наданого державі у таких питаннях (*Maumousseau i Washington проти Франції, Rouiller проти Швейцарії*), проте, не забуваючи, що найвищі інтереси дитини мають бути першочерговим міркуванням (*Gnahore проти Франції, X проти Латвії*). У останній справі Суд вирішив, що існує широкий консенсус у тому числі й у міжнародному праві, на користь думки, що усі рішення стосовно дітей мають керуватись їхнім найвищим інтересом. ***Інтереси батьків, особливо у регулярному спілкуванні з дитиною, лишаються, однак, тим чинником, який слід враховувати при врівноважуванні різних задіяних інтересів*** (*Kutzner проти Німеччини*). Наприклад, батьки

повинні мати належну можливість брати участь в процесі ухвалення рішення (*Lopez Guio проти Словаччини*)».

Як уявляється, запропоноване спрощення не зможе забезпечити батькам (батькові, який залишається в Україні) мати «належну можливість брати участь в процесі ухвалення рішення» щодо подальшої долі дитини, вивезеної другим із батьків за кордон. А цей вал потенційних порушень, може містити в собі наступні ризики: економічні та правові збитки та втрати.

Економічні ризики невваженого підходу до зміни політики в сфері еміграції дітей складно навіть обчислити та піддати аналізу. Лише частину з них складуть *компенсації* за рішеннями ЄСПЛ щодо порушення прав батьків, якого може допустити Україна через безпечне ставлення до контролю з боку держави у питанні забезпечення рівних прав та обов'язків батьків в еміграції дитини. Однак, величезний пласт збитків та втрат для економіки становитиме неконтрольоване державою позбавлення України дитячого населення, разом із скороченням сфери дитячих товарів та послуг для дітей, що приведе до банкрутства бізнесу у цій сфері та суттєвого скорочення надходжень до бюджету.

Наступна група ризиків – **демографічні**. Втрачаючи доросле населення Україна прямо сьогодні несе величезні демографічні втрати. Однак, неконтрольовані державою процедури щодо виїзду за кордон дитячого населення України, можуть спричинити каскадні демографічні втрати, суму збитків від яких важко уявити, оскільки вони відіб'ються на багатьох сферах життя людей **та в проекції багатьох поколінь у майбутньому**. Приблизне уявлення про наслідки неконтрольованої втрати дитячого населення може дати приклад Сирії. Так, Сирія не є членом Гаагської Конвенції про цивільні аспекти міжнародного викрадення дитини, тож жодні процедури для державного контролю ні за виїздом з країни, ні для контролю за поверненням дітей, не застосовувалися.

Однак, UNICEF у своєму звіті про трагічні наслідки десяти років війни в Сирії для дітей – https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/anywhere_but_syria_02032021.pdf/, - називає їх **втраченим поколінням** і, в першу чергу, **наголошує на важливості «контрольованої евакуації»**.

Не можна недооцінити також, що встановлення спрощених процедур перетину кордону дітьми, які не гарантуватимуть волевиявлення батьків та ще цілого ряду важливих вимог законодавства України, несуть в собі й цілий ряд **правових ризиків**. Проведений Нотаріальною палатою України правовий аналіз зазначених законодавчих ініціатив вже містить детальну аргументацію необхідності ґрунтовного доопрацювання на законодавчому рівні питання виїзду дітей за кордон з урахуванням викликів війни.

Однак, хотілося б звернути увагу ще на два важливі моменти: запровадження таких змін прямо суперечитиме Конституції, зокрема статті 3, де зазначено, що «держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», статті 24, відповідно до якої що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом», статті 51, якою встановлено, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою», порушуватиме, крім міжнародного, конституційного, цивільного, сімейного, ще й антидискримінаційне законодавство України.

Також, в Україні навіть за чинних процедур, існувало певне **питання щодо забезпечення прав батьків та тлумачення їх волі на перетин кордону дітьми**, і зокрема, їх волі на переїзд дітей до іншої країни, тривалий чи короткотерміновий, що спричиняє судових спорів. Прикладом таких судових спорів є справа №520/11708/19, що розглядалася в тому числі Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94840275>. Також, в Україні вже діють великі громадські організації щодо захисту прав батьків, такі як ГО «Батько має право», які активно узагальнюють практику порушень Україною вищезазначених масивів законодавства, про що свідчать скарги, подані ним до ЄСПЛ, зокрема *Ген та інші проти України*, та надають юридичний супровід у питаннях порушень прав батьків при визначенні долі дитини, в тому числі переміщенням її до іншої країни/країн.

На сьогодні батьки дітей (чоловіки) позбавлені можливості виїжджати за межі України. Частина з них знаходиться у зоні бойових дій або у військових частинах, після закінчення війни, значна частина ставитиме питання до держави щодо місцезнаходження їх дітей, ініціюватимуть розшук, вимагатимуть інструмент держави для їх повернення, у тому числі і звертаючись із майновими позовами до держави, в тому числі до Європейського суду з прав людини.

Наступний момент, на якому хотілося б акцентувати увагу – **політичні ризики** команди, яка візьметься за реалізацію такої ініціативи та поставить певним чином під загрозу виконання умов євроінтеграційного курсу України, де саме повнота забезпечення прав людини та основних свобод – визнається пріоритетом та основною перепорою на шляху до членства в ЄС.

З ними тісно пов'язані й **репутаційні ризики, персональні ризики**, адже згідно Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» 2006 року, передбачаються різні види відповідальності держави за порушення Конвенції про захист прав та основних свобод, в тому числі матеріальні компенсації

постраждалим від держави, притягнення до відповідальності за відповідними адміністративними та дисциплінарними процедурами тощо. При цьому постійними є законодавчі ініціативи щодо встановлення персональної відповідальності в тому числі посадових осіб, чиї дії привели до порушення прав, наприклад законопроект від 04.11.2020 року,

https://ips.ligazakon.net/document/view/JI03564I?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.35209826.210549625.1660801043-841496651.1660801043
тощо.

Таким чином реформа у питанні вдосконаленні виїзду дітей-громадян України за кордон потребує великої уваги до змісту та правових наслідків, а також обов'язкового врахування особливостей України, як демократичної держави, територія якої з 2014 року піддається збройній агресії російської федерації, а також різним формам «гібридного» знищення населення та держави України, в тому числі через вимушену міграцію та еміграцію, послаблення майбутніх поколінь, економіки тощо.

Лібералізація питання є допустима в межах, що забезпечують виконання законів та міжнародних зобов'язань України в поєднанні з викликами неприхованих атак російської федерації на знищення держави та її населення, воєнним способом, пропагандою, кіберзагрозами, а також вимушеною міграцією та еміграцією.

РОЗДІЛ 6.

Понятійний апарат.

«Виїзд дитини за кордон»,

«виїзд дитини за межі України» та «перетин кордону України»:

поняття та зміст, правові наслідки.

Цивільний кодекс України у статті 313 визначає право на свободу пересування фізичної особи та оперує поняттям «виїзд дитини за межі України».

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. N 57 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 р. N 724) (зі змінами) затверджено ПРАВИЛА перетинання державного кордону громадянами України.

Дані правила визначають порядок перетинання громадянами України державного кордону, що здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон та пунктах контролю. Саме тому поняття «перетинання громадянами України державного кордону» використовується виключно для процедур в пунктах пропуску через державний кордон та пунктах контролю Державної прикордонної служби України та на їх території.

Відповідно юридично обґрунтованим та вірним для законодавчих змін є поняття «**виїзд дитини за межі України**».

Дане поняття включає, як один з його елементів, «перетинання громадянами України державного кордону».

Водночас важливо звернути увагу, що ряд держав мають вимоги законодавства, які вимагають згоду батьків на в'їзд до такої держави дітей не тільки до 16 років, але і до 18 років.

Вбачається, що згоди на перетинання дитиною державного кордону України для відповідного пункту пропуску або контролю є недостатньо, та є необхідність у оформленні згоди на виїзд дитини за межі України як з урахуванням національного законодавства, так і законодавства держави прямування.

РОЗДІЛ 7.

Види виїзду дітей за межі України.

Для розуміння масштабності та сферичності питання.

1	За строками	
1.1.	Тимчасовий виїзд без тимчасового проживання	Юридично та практично обґрунтований на строк до 1 місяця. Не потребує у більшості випадків згоди другого з батьків на супутні потреби, що виникають під час подорожі, окрім медичного втручання, трансплантації органу, інших випадків з урахуванням останній змін до Правил перетину кордону.
1.2.	Виїзд на тимчасове або тривале проживання	Виїзд на строк більше 1 місяця обумовлений оформлення тимчасових

		статусів у державі перебування: тимчасового захисту, статусу біженця. Потребує згоди другого з батьків, оскільки відбувається відчуження з дитиною, порушення можливості реалізації прав батька/матері та дитини, а також ускладнюється контроль за зміною місця проживання дитини, зменшуються шанси на повернення дитини для возз'єднання з другим з батьків у разі наявності конфлікту між батьками. <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено уповноваженою державою особою (нотаріусом).</i>
1.3.	Виїзд на постійне проживання	Потребує окремо згоди обох батьків. <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено уповноваженою державою особою (нотаріусом).</i>
1.4.	Отримання статусу біженця	Потребує окремо згоди обох батьків. <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено уповноваженою державою особою (нотаріусом).</i>
1.5	Отримання права постійного проживання	Потребує окремо згоди обох батьків. <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено уповноваженою державою особою (нотаріусом).</i>
1.6	Вихід з громадянства України	Потребує окремо згоди обох батьків. <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено нотаріусом.</i>

1.7	Набуття дитиною громадянства іншої держави	Потребує окремо згоди обох батьків. <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено нотаріусом.</i>
2.	За наявності батьків/ усиновителів/ опікунів/піклувальників	
2.1.	-наявні обоє батьків (усиновителів)	-спрощений порядок тимчасового виїзду для окремих категорій на строк до 1 місяця; -загальний порядок тимчасового виїзду для інших випадків.
2.2.	-наявний один з батьків (усиновителів)	-окремих винятків
2.3.	-діти сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.	-окреме правове регулювання.
3.	Візовий/безвізовий режим (особливості)	
3.1.	Виїзд до держави з безвізовим для України режимом	
3.2	Виїзд до держави з візовим для України режимом	Потрібна згода батьків на отримання візи. <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено нотаріусом.</i>
1.	За наявності супроводу	
4.1.	-обов'язковий супровід до 16 років	-другий з батьків; Потрібна згода батьків, крім випадків спрощеного тимчасового виїзду до 1 місяця. <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено нотаріусом.</i>
4.2.	-обов'язковий супровід до 16 років	-члени сім'ї (дід, баба, брати, сестри, дядько, тітка тощо); -визначена особа;

		-працівники авіакомпанії/перевізника. Потрібна згода батьків на визначення супроводжуючої особи <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено нотаріусом.</i>
4.3.	-необовязковий супровід	-визначена особа
2.	За метою	
5.1	туризм	
5.2.	відпочинок	
5.3.	оздоровлення	
5.4	лікування	
5.5.	навчання	
5.6.	змагання/конкурси/участь у культурно-просвітницьких заходах, тощо	
5.7.	возз'єднання сім'ї	
5.8.	тимчасового або постійного проживання	
6.	За терміном перебування за межами України	
6.1.	Короткострокові до 1 місяця	
6.2.	Тривалі до 1 року	
6.3	Постійні	
7.	Наявний/відсутній закордонний біометричний паспорт дитини	
7.1.	Наявний закордонний біометричний паспорт дитини	
7.2	Відсутній закордонний біометричний паспорт дитини	Потрібна згода батьків на відібрання біометричних даних дитини та оформлення паспорта. <i>Згода затребувана у формі письмового документа, справжність підпису на якому засвідчено нотаріусом.</i>
8.	За безпековим станом України	

8.1	-під час оголошеної війни	
8.2.	-під час дії воєнного стану	
8.3	-післявоєнний (3-5 років з моменту припинення або скасування воєнного стану)	При цьому важливо приймати рішення на підставі аналізу укладених договорів про припинення війни та мир, та гарантій іноземних держав Україні.
8.4.	-в мирний час	

Класифікувати виїзди можна і за іншими чинниками.

РОЗДІЛ 8.

Форма згоди на виїзд дитини за межі України.

Законодавство України та міжнародні приклади надають батькам значну кількість можливостей для реалізації та оформлення їх прав.

1.	Презумпція наявності згоди у випадках, визначених законом.
2.	Відсутність згоди у випадках, визначених законом.
3.	Письмова згода у формі заяви, справжність підпису на якій засвідчено нотаріально.
4.	Належним чином засвідчена копія судового рішення.
5.	Належним чином засвідчена копія рішення органу опіки та піклування або іншого уповноваженого органу.
6.	Договір про визначення місця проживання дитини з одним із батьків.
7.	Договір про передачу повної опіки над дитиною, інші види договорів.

Згода на виїзд дитини за межі України є багатоскладовим документом. Залежно від віку дитини, виду виїзду, супроводу, мети, держави прямування повинна включати додаткові підзгоди на проживання, навчання, оформлення документів, статусів, медичне втручання тощо.

При цьому цей документ має бути складено з урахуванням вимог законодавства держави виїзду та держави прямування, адже життя та потреби дитини не припиняються з перетином державного кордону України, а навпаки розпочинаються за межами України.

Імперативна норма про виїзд дитини за межі України у супроводі другого з батьків за наявності електронного запису в ДРАЦС про згоду позбавляє можливості в договірному порядку батькам врегулювати такі правовідносини.

Наприклад. Діти, які виїхали без належних документів до Італійської Республіки, відбираються органами опіки Італії і призначається чужий опікун італійського громадянства.

РОЗДІЛ 9.

Комплекс дій нотаріуса в нотаріальній процедурі засвідчення справжності підпису на заяві про виїзд дитини за межі України.

Превентивна сутність та зміст.

1	Встановлення особи заявників – батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників за умови особистої присутності заявників в приміщенні, що є робочим місцем нотаріуса (або на виклику за межами робочого місця нотаріуса), за документами, що посвідчують особу, перелік яких визначено законом та які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, за умови: - дійсності таких документів - відповідності їх вимогам закону. Не допускається вчинення нотаріальної дії у разі відсутності осіб - її учасників або їх уповноважених представників.
2	Перевірка правоздатності та визначення обсягу дієздатності особи. Правоздатність громадянина, що звернувся за вчиненням нотаріальної дії, перевіряється нотаріусом на підставі наданих документів, передбачених статтею 43 Закону України «Про нотаріат», що підтверджують його вік. Дієздатність встановлюється на підставі переконаності нотаріуса в результаті проведеної розмови та роз'яснення наслідків вчинення нотаріальної дії у здатності цієї особи усвідомлювати значення цієї нотаріальної дії, її наслідків та змісту роз'яснень нотаріуса, а також відповідності волі і волевиявлення особи щодо вчинення нотаріальної дії.
3	З'ясування волевиявлення та встановлення дійсної волі особи з метою переконання, що особа усвідомлює значення, зміст, правові наслідки цієї дії та чи не діє особа під впливом насильства
4	Роз'яснення законодавства, що регулює питання виїзду дітей за межі України, та правових наслідків вчинюваної нотаріальної дії
5	Перевірка відповідності змісту заяви, справжність підпису на якій засвідчується, вимогам законодавства
6	Прочитання тексту заяви особисто особою або прочитання тексту заяви нотаріусом особі вголос, якщо особа має вади зору або з інших причин не має змоги самостійно прочитати документ. За необхідності – залучення перекладача у разі, якщо особа не володіє державною мовою
7	Перевірка справжності підпису особи на заяві, який проставляється особою особисто у присутності нотаріуса
8	Засвідчуючи справжність підпису нотаріус підтверджує, що підпис на заяві зроблено саме цією особою
9	Нотаріус здійснює перевірку повноважень законних представників за відповідним документом. (наприклад, свідоцтво про народження, рішення суду, тощо)

Отже, нотаріальний процес у процедурі засвідчення справжності підпису на заявах містить усі наведені складові.

Вказаний механізм завдяки цьому найбільш надійно забезпечує урахування інтересів батьків, дитини, а також держави.

9.1. Зміст процедури встановлення особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії.

Окремо важливо розкрити зміст процедури встановлення особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, що є обов'язковим та найважливішим етапом у засвідченні справжності підпису на заяві. Нотаріус повинен пересвідчитися, що саме ця особа є заінтересованою і саме відносно цієї особи вчиняється нотаріальна дія. Не допускається вчинення нотаріальної дії у разі відсутності осіб - її учасників або їх уповноважених представників. За порушення законодавства у сфері нотаріату статтею 12 Закону України «Про нотаріат» передбачено підстави для анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Стаття 43 Закону України «Про нотаріат» встановлює перелік документів за якими здійснюється встановлення особи, а саме: за паспортом громадянина України або за іншими документами, які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії (паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний чи службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, національний паспорт іноземця або документ, що його замінює, посвідчення особи з інвалідністю чи учасника Другої світової війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи). Цей перелік умовно можна поділити 2 групи: основні та додаткові.

При огляді вищевказаних документів, важливо уважно дослідити відповідність їх нормам законодавства.

Адже незначна розбіжність може бути не помилкою, допущеною органом, що видав паспорт, а явною ознакою підробленого документа. Одночасно слід перевірити не тільки дійсність документа та його реквізити, але й з'ясувати, чи може саме цей документ бути використаним з метою встановлення особи та визначення її громадянства саме для цієї нотаріальної дії.

При встановленні особи саме за паспортом громадянина України - нотаріус має можливість у разі виникнення сумнівів здійснити перевірку паспорта за базою даних втрачених та викрадених паспортів Міністерства внутрішніх справ України, паспорта у формі ІД-картки за відповідним пристроєм.

Трапляються випадки, коли до нотаріуса звертаються особи-близнюки, яких візуально практично неможливо відрізнити. У такому разі встановлення особи нотаріус здійснює шляхом поставлення запитань. Також додаткові запитання можна ставити в разі, коли особа за зовнішністю не схожа на особу, яка зображена на фотокартці в паспорті. У такому разі нотаріус має право витребувати у неї додаткові документи, що посвідчують особу (ч. 5 ст. 44 Закону). Саме нотаріус може і використовує під час встановлення особи не лише першу групу документів, але й другу (посвідчення водія, особи моряка, особи з інвалідністю чи учасника Другої світової війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи), у разі, якщо в нього виникають певні сумніви щодо особи заявника, оскільки ці сумніви, навпаки, він повинен усувати за допомогою додатково поданих документів, якими, зокрема, й можуть бути документи другої групи.

ОТЖЕ,

встановлення особи полягає у декількох логічно пов'язаних між собою діях. По-перше, нотаріус має встановити особу, яка звернулася до нього за вчиненням нотаріальних дій, згідно з визначеними законодавством документами, тобто констатувати певні факти: ім'я, прізвище та по батькові особи, вік тощо; по-друге - з'ясувати, чи може бути використаний саме цей документ, документ, який подав громадянин, для вчинення конкретної нотаріальної дії; по-третє, упевнитися у відповідності вчинюваної нотаріальної дії до обсягу цивільної дієздатності цього громадянина, тобто здатності особи усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. Незважаючи на те, що згідно зі статтею 34 Цивільного кодексу України повну цивільну дієздатність має особа, яка досягла вісімнадцяти років, віковий критерій є не єдиним при визначенні дієздатності фізичної особи. Не менш важливим є критерій психічний. Так, наприклад, якщо особа страждає на психічних розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, вона може бути в судовому порядку обмежена у дієздатності. Наприклад, якщо до нотаріуса звернулася особа, якій виповнилося 16 років за засвідченням вірності фотокопії - її вік не стане перешкодою у вчиненні такої нотаріальної дії. Інша справа, якщо до нотаріуса звернулася та ж особа, щодо якої виникли сумніви у тому, що вона усвідомлює значення, зміст, правові наслідки такої дії, яка зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, токсичними речовинами, то саме нотаріус має право відмовити у вчиненні нотаріальної дії для такої особи до з'ясування додаткових обставин.

ТОМУ, встановлення особи та визначення обсягу дієздатності фізичної особи - це два процеси, нерозривно пов'язані між собою, відокремити які можна тільки в межах теоретико-правового аналізу, на практиці ж це - єдиний нерозривний, складний та ємний процес, який не може ототожнюватися з введеною в Україні системою цифрової ідентифікації через додаток Дія, яка практиці ідентифікує не людину, а смартфон, який, зовсім не факт, що належить саме цій людині, а також жодним чином не може встановити психічний стан людини, перебування під впливом алкоголю, психотропних речовин під час вчинення нотаріальної дії.

9.2.Перевірка правоздатності та визначення обсягу дієздатності особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії – засвідченням справжності підпису на заяві про згоду батьків (або одного із батьків) на виїзд дитини за межі України.

При вчиненні будь-яких нотаріальних дій нотаріус підтверджує **правоздатність особи**, встановлюючи її особу, ім'я, дату народження, місце проживання за відповідними документами. Крім цього, здатність мати право підписувати документи, за якими надається згода на виїзд дитини за межі України, нерозривно пов'язана із фактом батьківства (материнства) такої особи, тож ці факти також підтверджуються поданням нотаріусу відповідних документів та наявністю в ДРАЦС відповідних актових записів. У випадку виникнення сумнівів щодо факту батьківства (материнства), наприклад, через технічні помилки в актових записах або виданих свідоцтвах про народження, надаються належним чином завірені копії рішень судів, висновки органів лінгвістичних експертиз тощо. У випадку зміни одним з батьків імені або прізвища (наприклад, через перебування у нових шлюбних відносинах), надаються документи про зміну імені, прізвища тощо, або відповідна зміна підтверджується актовим записом. Досить поширеними є випадки, коли один з батьків внаслідок зміни імені (прізвища) поза межами України не ідентифікується за даними ДРАЦС.

В такому випадку нотаріусу подається оригінал або нотаріально засвідчена копія свідоцтва про шлюб або переміну імені, видана компетентними органами держави, де така переміна відбулася. В такому випадку також часто виникає необхідність в легалізації зазначених документів, встановлених правилами міжнародних договорів України, шляхом консульської легалізації або проставлення апостилю. Тож, наприклад, громадянка України Маршалл Зоя Петрівна, яка одружилася в США, і записана в актовому записі про народження дитини як Іваненко, *просто технічно не може бути ідентифікована цифровими алгоритмами як мати дитини через невідповідність прізвища і відсутність відповідного документу про переміну прізвища в державних та електронних реєстрах України через зміну прізвища в іншій юрисдикції.*

Далі, статтею 44 Закону України «Про нотаріат» зазначається, що під час посвідчення правочинів визначається обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб, які беруть у них участь.

Визначення обсягу цивільної дієздатності фізичної особи здійснюється за паспортом громадянина України або іншими документами, передбаченими статтею 43 Закону, які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії.

Цивільне законодавство пов'язує поняття повного обсягу цивільної дієздатності з двома головними критеріями: юридичним та медичним. Саме для встановлення однієї із компонент **юридичного критерію** вимагається встановлення віку особи за документами, передбаченими законом, адже саме з настанням певного віку, а саме вісімнадцяти років, закон пов'язує набуття повного обсягу цивільної дієздатності. Також в залежності від різних юридичних фактів особа може набути повну цивільну дієздатність (реєстрацією шлюбу) або повна цивільна дієздатність їй може бути надана (реєстрацією в якості батька чи матері дитини, роботою з шістнадцяти років за трудовим договором, реєстрацією підприємницької діяльності з шістнадцяти років, за рішенням органу опіки та піклування, рішенням суду – ст.35 ЦК).

Також, до **юридичного критерію** належить здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними під час вчинення нотаріальних дій, яка формально втілюється у перевірці нотаріусом фактів обмеження дієздатності особи або визнання її недієздатною. Така перевірка провадиться нотаріусом, згідно статті 44 Закону України «Про нотаріат», у випадку виникнення сумнівів щодо повноти цивільної дієздатності особи: «у разі потреби нотаріусу надається довідка про те, що особа не страждає на психічний розлад, який може вплинути на її здатність усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними. У разі наявності сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, нотаріус зобов'язаний звернутися до органу опіки та піклування за місцем проживання

відповідної фізичної особи для встановлення факту відсутності опіки або піклування над такою фізичною особою».

До **медичного критерію** обмеженої дієздатності, згідно статті 36 ЦК, належать психічні розлади, які істотно впливають на її здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними, та зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо, чим вона ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

До **медичного критерію** недієздатності належить хронічний стійкий психічний розлад, внаслідок якого вона не здатна усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними.

Важливим тут є те, що хоча особи набувають правового статусу обмежено дієздатних чи недієздатних з моменту набуття законної сили відповідним рішенням суду (статті 36 – 40 ЦК), якщо від часу визнання особи, наприклад, недієздатною, залежить визнання недійсним шлюбу, договору або іншого правочину, - суд може у своєму рішенні визначити день, з якого вона визнається недієздатною.

І тут надзвичайно **важливою видається роль нотаріуса при засвідченні справжності підпису такої особи на заяві про згоду на виїзд дитини за межі України**. Адже, наприклад, нотаріуси досить часто можуть визначити перебування особи у стані алкогольного сп'яніння, тому числі й хронічного (за запахом, нетвердою ходою, путаною мовою тощо), ознаки наркоманії (стан кінцівок, гематоми, різкість мови та рухів, стан зіниць такої особи), наявність істотних психічних розладів через певні ознаки поведінки, однією із найбільш суттєвих серед яких є неможливість для такої особи здійснити підпис та написати своє прізвище, ім'я, по-батькові; тремор чи інші види тремтіння рук, неможливість тримати в руках ручку тощо. Уявляється, що **цифровий алгоритм через свою специфіку можливості підписання шляхом автоматичних, рефлексорних чи монотонних дій, таких як натискання сенсору (на відміну від складних вольових та інтелектуальних дій при фізичному підписанні документів, в якому задіяна дрібна моторика), - не виявляє потенційні ситуації, які можуть свідчити про стан особи, при якій її дієздатність може бути обмежена або вона може бути визнана недієздатною, що може привести до збільшення кількості визнання таких дій нікчемними або недійсним**.

9.3. Встановлення дійсної волі особи та відповідності її волевиявленню.

Різницю між дійсною волею особи, внутрішнім бажанням вчиняти цивільно-правові дії, та її волевиявленням – зовнішнім вираженням у вчинках, діях, словах, жестах, підписанні документів тощо, правова доктрина проводить ще з часів обґрунтування вад волі при вчиненні

юридично значимих дій у римському приватному праві. Тоді ж і були напрацьовані основні умови дійсності юридично значимих дій, які актуальні і на сьогодні та відображені в цивільному законодавстві України:

- вони повинні вчинятись належною особою, і особа, яка їх вчиняє, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності;
- вони повинні бути спрямовані на виникнення конкретних обумовлених тільки ним правових наслідків, тобто має бути єдність волі і волевиявлення;
- вчиняються за умови повної та вільної згоди учасників та у формі, встановленій законом;
- воля учасників повинна бути вільним волевиявленням, позбавленим впливу з будь-якого боку шляхом насильства, погрози, обману тощо;
- їх зміст не може суперечити цивільному законодавству, інтересам держави та суспільства і моральним принципам суспільства; дії, що вчиняються батьками (усиновлювачами), не можуть суперечити правам та інтересам їх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей.

З того часу окремі елементи вад волі та волевиявлення поділялися на дві групи:

а) без внутрішньої волі та

б) внутрішня воля сформувалася неправильно.

До таких юридично значимих дій належать вчинені під впливом помилки, обману, насильства, зловмисної домовленості, під впливом тяжких обставин, вчинення особою, яка в момент вчинення не усвідомлювала значення своїх дій і (або) не могла керувати ними (ст.ст. 225, 229-233 ЦК). Правова доктрина напрацьовувала великий пласт класифікації вад волі – від омани до різного роду помилок особи в змісті таких діянь, в обставинах, що мають істотне значення; помилки в праві, до вад волі через різні види погроз, психічних, фізичних, шантажу, збігу тяжких обставин тощо.

Про важливість зазначених обставин для повсякденної цивілістичної практики свідчить і Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 6 листопада 2009 року «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними». Також, **оскільки дійсна воля та волевиявлення можуть не співпадати, про абсолютну і беззаперечну необхідність з'ясування справжньої волі особи при вчиненні будь-яких нотаріальних дій говорить ст.49 Закону України «Про нотаріат», де зазначено, зокрема, що нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо «є сумніви в тому, що фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, усвідомлює значення, зміст, правові наслідки цієї дії або ця особа діє під впливом насильства».** Також, про встановлення дійсних намірів сторін

йде мова у ст.44 Закону України «Про нотаріат», яка передбачає імператив щодо встановлення нотаріусом однакового розуміння сторонами (наприклад, батьком і матір'ю дитини) значення, умов їх юридично значимих дій та їх юридичних наслідків; а також що встановлення дійсних намірів може проводитись за відсутності іншої сторони для уникнення стороннього впливу на її волевиявлення та що тільки після встановлення дійсних намірів осіб та їх розуміння суті вчинюваного діяння та його юридичних наслідків, документ може бути підписано.

Отже, врахування дійсної волі особи, а не формального волевиявлення, є головною метою нотаріуса при вчиненні нотаріальних дій, особливо таких, що зачіпають найважливіші права людини, такі як право на сім'ю, батьківство, дитинство. Методикам встановлення дійсної волі особи, втілених у письмових джерелах – рекомендаціях нотаріальної практики, не менше тисячі років, про що свідчить, наприклад видатна праця болонського нотаріуса Роналдіньо де Пасагері «Summa totius artis notariae» 1255 року. Вона включає в себе роз'яснення законодавства, прав і обов'язків, віддалених наслідків юридичних дій особи, бесіду для з'ясування справжніх мотивів та намірів, тверезості розуму та здравості свідомості і відсутності скрутного становища такої особи; виключення помилок як в характері чинних нормативних приписів, так і у потенційних майбутніх юридичних наслідках таких юридичних дій; проведення особою певного часу в присутності нотаріуса для встановлення вільного вираження волі, не обтяженої страхом, примусом, обманом, шахрайством, погрозами, шантажем тощо.

Встановлення дійсної волі одного з батьків на виїзд дитини за межі держави її постійного проживання при перетині кордону, є одним із найважливіших обов'язків держави за міжнародно-правовими договорами (див. Розділ «Ризики зміни державної політики щодо виїзду дітей за кордон»). Наприклад, у ст.6 Додатку про перетин кордону окремими категоріями осіб Шенгенського прикордонного кодексу, говориться, що «у разі неповнолітніх у супроводі прикордонна служба повинна перевірити, чи особи, які їх супроводжують, мають над ними батьківське піклування, особливо якщо неповнолітніх супроводжує лише один дорослий і є серйозні підстави підозрювати, що вони могли бути незаконно **вилучені з-під волі особи**, яка на законних підставах здійснює над ними батьківське піклування. В останньому випадку прикордонна служба проводить подальше розслідування з метою виявлення будь-яких невідповідностей або суперечностей у наданій інформації.

У разі подорожі неповнолітніх без супроводу прикордонники шляхом ретельної перевірки проїзних документів та підтверджуючих документів забезпечують, **щоб неповнолітні не залишили територію всупереч волі особи (осіб), яка має над ними батьківське піклування**».

Про важливість участі **нотаріуса в процесі встановлення дійсної і вільної волі** при підписанні відповідних заяв про згоду на виїзд дитини за межі України, говориться і в листі Генерального Секретаря РНЕС Рауля Радої, **який виключає можливість оформлення відповідних згод, навіть при завантаженні документа до електронної системи, без участі нотаріуса.** Європейська нотаріальна спільнота з багатотисячолітньою історією, до якої наразі належить і український нотаріат, добре усвідомлює наслідки підміни дійсної волі особи в її вільному волевиявленні цифровими алгоритмами. Настільки добре, що в науковій юридичній літературі існують поняття «**імітація волі**», «**імітація автономії особи**», «**цифровий суррогат вільного волевиявлення**» тощо, щодо експериментів різних країн у цифровізації правочинів та документів, від яких залежать виникнення, зміна чи припинення базових прав і свобод, таких як право батьківства чи право власності.

Одним із таких невдалих експериментів було впровадження можливості підписання договорів щодо нерухомого майна за допомогою КЕП в РФ. Великий пласт судових позовів про визнання таких договорів нікчемними та недійсними, велика кількість підробок та шахрайств, змусили РФ відмовитись від такої практики, а судові справи з визнання нікчемності юридичних наслідків таких правочинів продовжують навантажувати їх судову систему, подібно тому, як невиважений підхід 2016-2019 рр. до спрощення реєстрації речових прав на нерухоме майно та розширення кола суб'єктів такої реєстрації в Україні продовжує навантажувати українську судову систему та систему юстиції скаргами та позовами щодо незаконності таких дій.

Отже, встановлення дійсної волі та відповідності її волевиявленню особи при підписанні згоди на виїзд дитини за межі України за допомогою сервісу **в додатку «Дія», є неможливим**, оскільки в такій процедурі держава не може уникнути ситуацій, коли, наприклад, підписання такого документу здійснюватиметься особою під впливом фізичного примусу, як переборного, так і непереборного (внаслідок нанесення ударів, побоїв, обмеження свободи у вигляді грубого утримання руки чи голови, зв'язування тощо; психічного примусу у вигляді погроз розлученням, відчуженням від родини, завданням матеріальних збитків, шкоди кар'єрі; під дулом пістолета чи вістрям ножа тощо) або під введенням в оману чи внаслідок помилки (коли особа помилково вважатиме, що мова йде про короткотривалу подорож, а насправді це потенційна еміграція, або коли особа даватиме згоду на виїзд, наприклад, до Польщі, а це потенційно означатиме вільне пересування дитини з другим із батьків до будь-якої країни Шенгенської угоди і т.д.).

РОЗДІЛ 10.

Різниця між автентифікацією за допомогою застосунку «Дії» та передбаченого законодавством України встановлення особи.

Законодавство України під автентифікацією розуміє електронну процедуру для підтвердження електронної ідентифікації фізичної, юридичної особи, інформаційно-комунікаційної системи та/ або походження та цілісність електронних даних. Як бачимо, **ні за метою, ні за змістом, ні за обсягом, ні за правовими наслідками** правове поняття «автентифікації особи» не співпадає з поняттям «встановлення особи», яке використовується в законодавстві України.

Не співпадає за метою: метою встановлення особи є встановлення її як потенційного учасника цивільно-правових відносин, з визначеною правоздатністю та належним обсягом дієздатності, про що докладно було наведено вище. Метою ж електронної автентифікації є підтвердження електронної ідентифікації – тобто процедури (процедура заради процедури) використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають особу володільця набору даних.

Не співпадає за змістом: при встановленні особи використовується саме встановлення особи в місці і часі вчинення відповідної нотаріальної дії. При автентифікації ж встановлюють ідентифікаційні дані – сукупність ідентифікаційних даних особи з документів, створених на матеріальних носіях або/та електронних даних. Взагалі в теорії автентифікації виділяють три основні фактори автентифікації: фактор знання (те, що ми знаємо, наприклад, пароль або код), фактор володіння (те, що ми маємо – як от мобільний пристрій або посвідчення особи), і фактор властивості (те, що є частиною нас: відбиток пальця, голос, обличчя тощо). Існують також фактори розташування й часу, але вони не використовуються алгоритмами Дії. Як бачимо, навіть за цими двома факторами, Дія не витримує конкуренції із встановленням особи в процесі вчинення нотаріальних дій.

Не співпадає за обсягом: в нотаріальній практиці встановлення особи, окрім відповідності її поданим документам та наявності в матеріальному просторі і часі, встановлюється її потенційна можливість бути учасником цивільно-правових відносин, а саме право- та дієздатність, її належний обсяг. Автентифікація ж – лише відповідність носія певного пристрою – набору ідентифікаційних даних про певну особу. Ніщо не заважатиме створити, наприклад, робота -андроїда з обличчям (маскою) власника ідентифікаційних даних володільця мобільного пристрою – і пройти автентифікацію, яка втім, зовсім не означатиме здатність особи бути суб'єктом цивільно-правових відносин. Ба більше, вже існують алгоритми, які дозволяють анімувати обличчя особи з фотографії, і скоро для проходження

автентифікації не потрібно буде створювати й андроїда – з ними впорається простенька програмка анімування фото (<https://habr.com/ru/news/t/509008/>; https://youtu.be/tt-MH_CFkqs; <https://youtu.be/d3xrfvGlGfw> тощо). Постають питання ідеального гриму, близнюків, подібностей тощо. Стрімкий розвиток цифрової трансформації запропонує програмні продукти для обходу упізнавання.

Не співпадає за правовими наслідками: після встановлення особи в процедурі вчинення нотаріальних дій особа може виступати правомочним **учасником цивільно-правових відносин**, після проходження ж автентифікації – **особа може бути лише споживачем електронних послуг**.

Про невідповідність змісту нотаріальної діяльності наданню послуг вже неодноразово зазначалося як в цій експертизі, так і в ряді інших документів НПУ. Отож, оскільки в процесі вчинення нотаріальних дій не надається жодних послуг, та зміст автентифікації користувача Дії кардинально відрізняється від встановлення його статусу суб'єкта цивільних правовідносин, **не вбачається можливим на даному етапі вважати рівнозначними за своїми метою, змістом, обсягом та правовими наслідками, підписання електронного документу користувачем електронних послуг та вчинення від його імені згоди на виїзд дитини за межі України .**

РОЗДІЛ 11.

Відсутність правових підстав безпосередньої реєстраційної дії фізичної особи у Державному реєстрі актів цивільного стану про реєстрацію актового запису про згоду на виїзд дитини за межі України за допомогою мобільного застосунку «Дія» без попередньо оформленої письмової заяви про згоду як документа.

Важливо також зауважити, що

- відсутні правові підстави внесення відомостей про згоду через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, без попередньо оформленої письмової заяви про згоду, як документа, підпис на якій нотаріально засвідчується,

- є невизначеним статус таких відомостей про згоду, як електронного документа чи електронної копії паперового/електронного документа, а також

- не передбачається та не встановлюється можливість та/або необхідність перевірки цілісності таких відомостей про згоду, якщо вони матимуть форму електронного документа.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов’язкові реквізити документа.

Частиною 2 статті 6 зазначеного закону закріплюється, що накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа. Частина перша статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» передбачає, що оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов’язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України "Про електронні довірчі послуги".

Важливо, що оригінал електронного документа повинен давати змогу довести його цілісність та справжність у порядку, визначеному законодавством.

Перевірка цілісності електронного документа проводиться шляхом перевірки електронного цифрового підпису (стаття 12 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Разом з цим, законодавча ініціатива внесення відомостей про згоду через Єдиний державний веб-портал електронних послуг не передбачає виготовлення електронного чи паперового документа про згоду і не пропонує запровадити перевірку дійсності та цілісності відомостей про запис про згоду органами, для яких призначена така заява.

Відповідно до частини третьої статті 16, частини четвертої статті 17 Закону України «Про адміністративні послуги», пункту 5 статті 1 Указу Президента України від 29 липня 2019 р. № 558 «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» Кабінет Міністрів України затвердив Положення про Єдиний державний вебпортал електронних послуг (постанова від 4 грудня 2019 р. № 1137), що визначає, серед іншого, мету, основні завдання, функціональні можливості та суб’єктів Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (далі - Портал Дія). У пункті 3 Положення закріплено, що Портал Дія призначений для реалізації права кожного на доступ до електронних послуг та інформації про адміністративні та інші публічні послуги, звернення до органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (у тому числі відповідно до Закону України «Про звернення громадян»), отримання інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, яка необхідна для надання послуг, а також для проведення моніторингу та оцінки якості послуг у випадках, визначених цим Положенням. Для досягнення мети запровадження Порталу Дія у пункті 4 зазначеного Положення визначено його основні завдання, аналіз яких у співставленні із

чинним законодавством дозволяє дійти висновку, що **Портал Дія застосовується для надання електронних послуг, в тому числі адміністративних та інших публічних послуг та не застосовується для вчинення нотаріальних дій та реалізації батьками свого права на вирішення питань щодо виїзду дітей за межі України.**

Правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг регулюються Законом України «Про адміністративні послуги». Відповідно до статті 1 Закону України «Про адміністративні послуги» адміністративна послуга - результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону. Згідно із пунктом 7 частини 2 статті 2 Закону України «Про адміністративні послуги» його дія не поширюється на відносини щодо нотаріальних дій.

Відповідно до пункту 11 частини 1 статті 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» електронна послуга - будь-яка послуга, що надається через інформаційно-телекомунікаційну систему. Частини перша та друга статті 16 зазначеного закону визначають, що електронні довірчі послуги надаються, як правило, на договірних засадах надавачами електронних довірчих послуг. До складу електронних довірчих послуг входять:

створення, перевірка та підтвердження удосконаленого електронного підпису чи печатки;

формування, перевірка та підтвердження чинності сертифіката електронного підпису чи печатки;

формування, перевірка та підтвердження чинності сертифіката автентифікації веб-сайту;

формування, перевірка та підтвердження електронної позначки часу;

реєстрована електронна доставка;

зберігання удосконалених електронних підписів, печаток, електронних позначок часу та сертифікатів, пов'язаних з цими послугами.

Стаття 17 Закону України «Про електронні довірчі послуги» встановлює правила використання електронних довірчих послуг та визначає, що нотаріуси та інші суб'єкти, уповноважені державою на здійснення функцій державного реєстратора, для засвідчення чинності відкритого ключа використовують лише кваліфікований сертифікат відкритого ключа, а для реалізації повноважень, спрямованих на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків фізичної або юридичної особи відповідно до закону, застосовують виключно

засоби кваліфікованого електронного підпису чи печатки, які мають вбудовані апаратно-програмні засоби, що забезпечують захист записаних на них даних від несанкціонованого доступу, від безпосереднього ознайомлення із значенням параметрів особистих ключів та їх копіювання.

При цьому, зазначена норма не встановлює, що нотаріуси є надавачами електронних довірчих послуг, а лише містить вимогу про те, що при виконанні повноважень відповідно до закону нотаріуси повинні застосовувати виключно засоби кваліфікованого електронного підпису чи печатки.

Частина 4 статті 17 Закону України «Про електронні довірчі послуги» передбачає, що нотаріальні дії з використанням кваліфікованого електронного підпису чи печатки або інших засобів електронної ідентифікації вчиняються в порядку, визначеному головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері нотаріату. На виконання зазначеної норми Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Змін до деяких наказів Міністерства юстиції України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про електронні довірчі послуги»» від 12.06.2018 № 1827/5 пункт 8 глави 7 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, викладено в новій редакції та запроваджено, що нотаріус засвідчує справжність кваліфікованого електронного підпису, враховуючи положення порядку вчинення нотаріальних дій з використанням кваліфікованого електронного підпису чи печатки.». Щодо інших нотаріальних дій аналогічних змін не внесено.

Разом з цим, нормативно закріплюючи можливість засвідчення справжності кваліфікованого електронного підпису, законодавець не врахував, що відповідно до статей 1, 3 Закону України «Про нотаріат» нотаріуси в Україні не надають послуги, а посвідчують права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняють інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Зважаючи на мету запровадження Порталу Дія, що призначений для реалізації права кожного на доступ до електронних послуг та інформації про адміністративні та інші публічні послуги, враховуючи особливості нотаріального процесу та правового статусу нотаріусів України, які не надають послуги, а вчиняють нотаріальні дії відповідно до закону, а не на підставі договору, враховуючи, що реалізація батьками свого права на вирішення питання щодо виїзду їх дітей за межі України не є за своєю природою адміністративною чи публічною послугою, а також, що законодавець під внесенням відомостей через Портал Дія насправді має на меті запровадити виготовлення згоди у такому Порталі, **прийняття законодавчої**

ініціативи щодо внесення відомостей про згоду через Єдиний державний веб-портал електронних послуг та запровадження цифровізації через Портал Дія «нотаріальних послуг», як про це публічно заявлено, не відповідатиме меті запровадження такого порталу та суперечитиме закону.

РОЗДІЛ 12.

Використання відомостей про згоду не дає можливості перевірити цілісність електронних даних, що проводиться шляхом перевірки електронного цифрового підпису, та здійснити встановлення особи, що є відмінним від ідентифікації, автентифікації

Відповідно до статті 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги»:

1) автентифікація - електронна процедура, яка дає змогу підтвердити електронну ідентифікацію фізичної, юридичної особи, інформаційної або інформаційно-комунікаційної системи та/або походження та цілісність електронних даних;

8) електронна ідентифікація - процедура використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи;

12) електронний підпис - електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис;

13) електронні дані - будь-яка інформація в електронній формі;

16) засіб електронної ідентифікації - носій інформації, який містить ідентифікаційні дані особи і використовується для автентифікації особи під час надання та/або отримання електронних послуг;

19) ідентифікаційні дані особи - унікальний набір даних, який дає змогу однозначно встановити фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи;

20) ідентифікація особи - процедура використання ідентифікаційних даних особи з документів, створених на матеріальних носіях, та/або електронних даних, в результаті виконання якої забезпечується однозначне встановлення фізичної, юридичної особи або представника юридичної особи.

У статті 13 зазначеного закону передбачене право кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг отримувати документи, необхідні для ідентифікації особи, ідентифікаційні дані якої міститимуться у сертифікаті відкритого ключа.

Стаття 14 Закону України «Про електронні довірчі послуги» визначає, що електронна ідентифікація здійснюється за допомогою засобів електронної ідентифікації, що підпадають під схему електронної ідентифікації, затверджену Кабінетом Міністрів України. Статтею 15 зазначеного закону передбачено, що схема електронної ідентифікації повинна встановлювати високий, середній або низький рівні довіри до засобів електронної ідентифікації, що використовуються в них. Високий рівень довіри до засобів електронної ідентифікації повинен характеризувати засоби електронної ідентифікації в контексті схеми електронної ідентифікації, яка забезпечує найвищий ступінь довіри до заявлених ідентифікаційних даних особи і описується з посиланням на технічні специфікації, стандарти і процедури, що до неї відносяться, включаючи технічні засоби контролю, призначенням яких є запобігання зловживанню повноваженнями або підміні особи.

Відповідно до частини 2 Положення про інтегровану систему електронної ідентифікації, що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2019 р. № 546 інтегрована система електронної ідентифікації - інформаційно-телекомунікаційна система, яка призначена для технологічного забезпечення зручної, доступної та безпечної електронної ідентифікації та автентифікації користувачів системи, сумісності та інтеграції схем електронної ідентифікації, їх взаємодії з офіційними веб-сайтами (веб-порталами), інформаційними системами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб і фізичних осіб - підприємців, забезпечення захисту інформації та персональних даних з використанням єдиних вимог, форматів, протоколів та класифікаторів, а також задоволення інших потреб, визначених актами законодавства.

Аналіз зазначеного дозволяє зробити висновок, що використання відомостей про згоду не дає можливості перевірити цілісність електронних даних, що проводиться шляхом перевірки електронного цифрового підпису, а також, що ідентифікація особи при наданні згоди повинна забезпечувати однозначне встановлення фізичної, юридичної особи або представника юридичної особи за допомогою засобу електронної ідентифікації з високим рівнем довіри. Телефонний пристрій, на якому завантажено застосунок Порталу «Дія», не є засобом ідентифікації особи, в тому числі засобом електронної ідентифікації і не може однозначно визначити особу та гарантувати її невідмінності.

Важливо звернути увагу на положення Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 910/2014 від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для

електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС, що стали орієнтиром для розвитку українського законодавства у цій сфері, зокрема, на пункти 15, 16, де визначено, що:

- обов'язок визнавати засоби електронної ідентифікації повинен стосуватися тільки тих засобів, рівень надійності ідентифікаційних даних для яких рівнозначний рівню, необхідному для відповідної онлайн-послуги, або вищий за нього. Крім того, такий обов'язок необхідно застосовувати тільки тоді, коли відповідний орган публічного сектора використовує рівень надійності «істотний» або «високий» у зв'язку з доступом до такої онлайн-послуги;

- рівні надійності повинні характеризувати ступінь довіри до засобу електронної ідентифікації під час встановлення тотожності особи, запевняючи у такий спосіб, що особа, яка заявляє про певну тотожність, насправді є особою, якій було присвоєно таку тотожність. Рівень надійності залежить від ступеня довіри, який забезпечує засіб електронної ідентифікації для заявленої або ствердженої тотожності особи з урахуванням процесів (наприклад, підтвердження і верифікація тотожності особи та автентифікація), діяльності з управління (наприклад, суб'єкт, що видає засоби електронної ідентифікації, та процедура випуску таких засобів) та впроваджених механізмів технічного контролю.

РОЗДІЛ 13.

Прогалини у пропозиціях

1. Відсутні державні гарантії підтвердження особистого користування особою власним застосунком «Дія» та попередження передачі доступу (пристрою, паролю) до застосунку іншій особі. Є лиш – презумпція.

2. Відсутня інформація про програмний продукт – застосунок «Дія», дату його введення в промислову експлуатацію, а також наявність/відсутність, зміст висновків компетентних державних органів щодо рівня захисту, відповідності державним та міжнародним стандартам, Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 910/2014 від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку, відсутність чи готовність комплексної системи захисту інформації.

3. Відсутня інформація про правову підставу інтеграції та посередництва застосунку «Дія» у отриманні та передачі персональних даних з ДРАЦС.

4. Відсутнє правове регулювання відповідальності (органу, переліку порушень, контролю) за ризики у разі запровадження недосконалих алгоритмів застосунку «Дія», що призведуть до порушення конституційних прав громадян, витоку інформації.

5. Відсутня процедура, підстави оскарження дій особи через за стосунок «Дія», не визначено контролюючий орган.

6. Не визначено джерела відшкодування шкоди від втрат через процедуру, що недостатньо гарантує безпеку дитини, реалізацію взаємних прав дітей та обох батьків.

Розділ 14.

Уточнені висновки щодо попереднього правового аналізу законопроекту, подані Комітетам Верховної ради України

14.1. Щодо належного правового регулювання прав та обов'язків батьків щодо дитини.

Права та обов'язки батьків щодо дитини можуть визначатися **виключно Сімейним кодексом України**, а не іншими законами.

14.2. Щодо визначення згоди батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, яко крім нотаріальну дію, яка підлягає нотаріальному посвідченню, як правочин.

Проектом закону пропонується внести зміни до Закону України «Про нотаріат» та виділити згоди батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, в окрему нотаріальну дію, яка підлягає нотаріальному посвідченню, як правочин.

Вважаємо таку пропозицію недоцільною з таких підстав. Закон України «Про нотаріат» розрізняє поняття «посвідчення» та «засвідчення», що вживається законодавцем для різних нотаріальних дій за змістом та процедурою. Зокрема в статті 34 Закону України «Про нотаріат» передбачено, що нотаріуси посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності, вимоги про нотаріальне посвідчення правочину тощо), разом з тим, якщо дія не має характеру правочину, при її вчиненні використовується термін «засвідчення», що за передбачає іншу процедуру, правові наслідки та характер дій, які вчиняє нотаріус. Відповідно до статті 202 Цивільного кодексу України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. При наданні згоди одним з батьків чи батьками на тимчасовий виїзд дитини за межі України цивільні права та обов'язки не виникають, не змінюються та не припиняються. Батьки лише реалізують свої права шляхом висловлення згоди на тимчасовий виїзд дитини за кордон. Тому не є доцільним віднесення такої нотаріальної дії до правочинів. Справжність підписів батьків при вчиненні такої нотаріальної дії нотаріально засвідчується на відповідній заяві.

Нотаріат мав подібний приклад невдалого впровадження процедури посвідчення, як правочину, для згоди другого з подружжя на розпорядження спільним сумісним майном подружжя, що проіснував нетривалий час та не прижився. Відповідно на сьогодні така згода оформлюється у формі заяви, справжність підпису на якій засвідчується нотаріально. Разом з тим, нотаріус при засвідченні справжності підпису на такій заяві перевіряє факт реєстрації шлюбу, про що зазначає у посвідчувальному написі. Встановлення такої процедури оформлення нотаріусом згоди подружжя додаткових змін до Цивільного кодексу України не потребувало.

І цей невдалий практичний досвід обов'язково має бути враховано при підготовці змін

до законодавства.

Отже, згода батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, може бути оформлена винятково у формі заяви, справжність підпису на якій таких осіб ЗАСВІДЧУЄТЬСЯ нотаріально.

Водночас, якщо законодавець вбачає підстави для посилення захисту прав батьків та дітей під час складання такої згоди та нотаріального засвідчення справжності підписів на ній, Нотаріальна палата України вважає за можливе використання додаткових операцій в нотаріальному процесі до засвідчення справжності підпису, таких як перевірка родинних відносин дітей та батьків або повноважень законних представників у разі нотаріального засвідчення справжності підпису їх на заявах про згоду на тимчасовий виїзд дітей за кордон України. Такі зміни можуть бути запроваджені на рівні закону або підзаконних нормативно-правових актів, за аналогією зі згодою подружжя на здійснення операцій з майном, що є спільною сумісною власністю подружжя.

Наприклад, через внесення змін до статті 78 Закону України «Про нотаріат» у процедуру засвідчення справжності підписів батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів на заявах про згоду на виїзд дітей до досягнення 16 років за кордон, доповненням обов'язковою перевіркою нотаріусами факту родинних стосунків та повноважень опікуна (піклувальника).

14.3. Щодо випадків надання згоди другого з батьків на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, у супроводі другого з батьків та підстав, коли такий виїзд дозволяється без згоди другого з батьків.

Проектом передбачається новація «електронної згоди» виключно для випадків надання згоди другого з батьків на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, у супроводі другого з батьків.

Тобто «електронна згода» за допомогою за стосунку «Дія» буде надаватися лише при виїзді дитини у супроводі другого з батьків. Це не стосується усиновлювачів, опікунів, піклувальників.

Водночас **на сьогодні така згода у зазначеному випадку взагалі не вимагається.**

Війна внесла свої корективи.

Абзац тринадцятий пункту 2-3 Правил перетинання державного кордону України із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 383 (383-2022-п) від 29.03.2022, передбачає, що виїзд за межі України дітей, які не досягли 16-річного віку, **в супроводі одного з батьків, баби, діда, повнолітніх брата, сестри, мачухи, вітчима або інших осіб, уповноважених одним з батьків письмовою заявою, завіреною органом опіки та піклування, здійснюється без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків** та за наявності паспорта громадянина України або свідоцтва про народження дитини (за відсутності паспорта громадянина України)/документів, що містять відомості про особу, на підставі яких Держприкордонслужба дозволить перетин державного кордону. При цьому в разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану рішення щодо надання дозволу на виїзд за межі України особі чоловічої статі, яка супроводжує дитину, яка не досягла 16-річного віку, приймається з урахуванням приналежності супроводжуючої особи до переліку категорій осіб, які звільнені від військової служби та мобілізації, за наявності у неї підтвердних документів.

Крім того, пункт 4 зазначених Правил визначає широкий перелік випадків, коли виїзд за кордон дитини до 16 років здійснюється без нотаріально засвідченої згоди другого з батьків.

Загалом держава має визначити основні принципи у питанні виїзду дітей за кордон, та межі допустимої лібералізації, зокрема визначення чіткого переліку підстав на рівні закону, коли згода батьків та осіб, що прирівнюються до них, не потребується, або ж презюмується.

Надання зручності та забезпечення безтурботності батькам при реалізації не тільки їх прав, але і обов'язків щодо дитини, повинно балансувати з кричущими цифрами кількості дітей, що вивезені за кордон за останні 3 роки (та не можуть бути повернутими), а також окремо за період війни. Щодо перетину дітьми кордону з іноземними державами такі цифри можливо проаналізувати. Однак відсутня інформація про залишених дітей на тимчасово окупованих територіях, а також вивезених через окуповані території та кордони з державою-агресором.

Статтею 150 Сімейного кодексу України визначено обов'язки батьків, серед яких піклування про здоров'я дитини, а відповідно здоров'я передбачає безпеку. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Відповідно будь-яка легковажна державна політика або меседжі в інфопросторі від держави, що сприяють халатності та поверхневому відношенню батьків до виконання своїх обов'язків (надання такої згоди теж є відповідним обов'язком) є такими, що породжують відсутність належної організації батьками своїх обов'язків.

Потурання недоцільності ретельного нагляду батьків за дітьми, їх місцем перебування, міграцією, не оформленням належних документів, призводить до втрати дітей, кіднепінгу і інших кричущих фактів.

Питання є набагато ширшим і проблемнішим, аніж лише простий кейс виїзду дитини (у якій наявні обоє батьків, які добровільно надають таку згоду, мають смартфони, паспорти ід-картки, знаходяться на відносно мирній території України), та давно потребує комплексного підходу. У нас є багато проблем між батьками дітей, що зловживають, маніпулюють батьківськими правами, шантажують, є діти-сироти, напівсироти, діти в будинках сімейного типу, є виїзд дітей групами та тяжко хворих, є діти, у яких один з батьків недієздатний, є такі, що на війні, є потреба розглянути можливість відкликання згоди, наявні насильство у сім'ї та насильне відібрання дітей тощо.

Отже, з урахуванням законодавчих змін, **надання згоди другого з батьків на тимчасовий виїзд за межі України дитини, яка не досягла шістнадцяти років, у супроводі другого з батьків, на сьогодні законодавством не вимагається.**

Водночас, якщо законодавець та держава вбачають підстави для посилення захисту прав батьків та дітей через запровадження запропонованої новації, Нотаріальна палата України вважає за доцільне використання додаткових механізмів, таких як перевірка родинних відносин дітей та батьків або повноважень законних представників під час нотаріального засвідчення справжності їх підписів на заявах про згоду на тимчасовий виїзд дітей за кордон України. Такі зміни можуть бути запроваджені на рівні закону або підзаконних нормативних актів, за аналогією зі згодою подружжя на здійснення операцій з майном, що є спільною сумісною власністю подружжя.

Підсумовуючи, вважаємо, що, **достатнім кроком є внесення змін до статті 78 Закону України «Про нотаріат», якими встановити, що під час засвідчення справжності підписів батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів на заявах про згоду на виїзд дітей до досягнення 16 років за кордон, нотаріусом обов'язково здійснюється перевірка факту родинних відносин та повноважень опікуна (піклувальника).**

14.4. Щодо внесення відомостей про згоду одного з батьків на тимчасовий виїзд дитини за межі України до Державного реєстру актів цивільного стану – реєстру актових записів цивільного стану громадян.

Внесення відомостей про згоду одного з батьків на тимчасовий виїзд дитини за межі України до Державного реєстру актів цивільного стану є таким, що суперечить змісту відомостей даного реєстру та змісту поняття «акт цивільного стану», адже відповідно до ст. 49

ЦК та ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків. Зазначений реєстр технічно містить іншу структуру та не призначений для завантаження електронних сканкопій документів, потребуватиме значного доопрацювання та коштів (в умовах необхідної жорсткої економії коштів для вирішення більш вагомих питань війни), і не вирішить проблематики внесених актових записів з помилками, що позначиться проблемами громадян на кордоні.

Натомість наявність інформації про згоду одного з батьків або обох батьків на тимчасовий виїзд дитини, її електронної копії та всіх необхідних реквізитів міститиме Електронна система нотаріату, запровадження якої передбачено Проектом Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» (реєстраційний номер 5644), який передбачає комплексне реформування системи нотаріату.

Запуск першого підетапу першого етапу Електронної системи нотаріату відповідно до Постанови Кабінету міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1444 «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату» відбудеться у найближчі тижні, та буде найоптимальнішим інструментом для досягнення цілей оперативного обміну достовірною та актуальною інформацією з органами прикордонного контролю, дозволить забезпечити механізм відкликання згоди, а також відображати відомості про визнання недійсними таких згод судами.

Дублювання такої інформації в різних інформаційних системах є недоцільним та таким, що збільшує видатки державного бюджету України.

Крім того, повторно звертаємо увагу на те, що записи, внесені до ДРАЦС містять безліч помилок і неточностей в написанні прізвищ, імен, по батькові, дат народжень, відсутності податкових номерів.

Побудова реєстру специфічна, актові записи внесено однозначними реєстраційними записами, що не пов'язані за особою, тим більше за родичами.

Наприклад.

Громадянка Шевченко Галина Іванівна.

Актовий запис про народження.

Актовий запис про шлюб (+перехід на інше прізвище).

Актовий запис про розірвання шлюбу (+перехід на інше прізвище).

Актовий запис про народження дитини у Шевченко Галини Іванівни

Актовий запис про другий шлюб (+перехід на інше прізвище).

Актовий запис про народження дитини у Шевченко Галини Іванівни

Актовий запис про розірвання шлюбу (+перехід на інше прізвище).

Актовий запис щодо позбавлення батьківських прав.

Актовий запис про усиновлення дитини (зміна прізвища/по батькові)

(Увага! При усиновленні відсутні будь-які особливості, які відрізнятимуть актовий запис).

Актовий запис про смерть Шевченко Галини Іванівни.

Характерною ознакою побудови реєстру є таке:

- дата народження, шлюбу, смерті тощо в актових записах часто підлягає редагуванню, через технічні помилки, а також через встановлені судами факти;
- наведені записи не пов'язані між собою, та відсутня можливість за однією особою знайти усі записи у хронологічній послідовності;
- реєстр не містить актових записів шлюбів або народжень, інших станів, зареєстрованих за кордоном;
- записи не містять обов'язкового внесення податкового номера;
- чимало прізвищ, імен, по батькові у паспортах громадян України відрізняються з

відомостями про прізвища, імена, по батькові у ДРАЦС, особливо це стосується перекладених з іноземних мов прізвищ, імен, по батькові, співзвучних е-є, и-і, і-ї, ж-дж, ць-дсь, зь-жзь, Наталія-Наталя-Наташа, Анна-Ганна, Григор-Григорій, Зеновій-Зиновій-Зіновій, Житняковський-Житняківський, Грунтковська-Грунтковська-Грунтковская, Шепель-Шепіль-Шепель, Рудик-Рудика, Євген-Евген-Євгеній-Евгеній, Боржецька-Боржедська тощо, а також внаслідок застосування різних правил перекладу документів у різні періоди.

Зазначене не дозволяє покладатися на посимвольну достовірність відомостей реєстру ДРАЦС під час перевірки родинних відносин у повному обсязі та позиціонує реєстр лише додатковим інструментом.

Вбачається неможливою технічна синхронізація актових записів у разі одруження матері вдруге, зміни імені, прізвища, по батькові тощо. Тому досягнення результату - встановлення на кордоні автоматичного правового зв'язку дітей та батьків через ДРАЦС, в багатьох випадках не відбудеться. Виникне необхідність повертатися до місця проживання для внесення виправлень у ДРАЦС, зриваючи поїздку, сходячи з літака, потягу, автобуса разом з дітьми, що вкрай неприпустимо.

Важливо розуміти, що факти народження, зміни імені, усиновлення, шлюбу, розірвання шлюбу підлягають державній реєстрації. При цьому складається актовий запис та обов'язково видається відповідний документ - **СВІДОЦТВО**. І саме це свідоцтво є основним та належним документом для встановлення або перевірки факту НАРОДЖЕННЯ, ШЛЮБУ, СМЕРТІ ТОЩО будь-якими компетентними органами. Електронний запис у ДРАЦС не має пріоритету над паперовим першоджерелом, у якому реєструються актові записи та видані свідоцтва. І, навпаки, пріоритет має паперовий документ.

Так, відповідно до статті 24 Сімейного кодексу України (СКУ), державна реєстрація шлюбу засвідчується Свідоцтвом про шлюб, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України. Статтею 53 СКУ передбачено, що у разі зміни прізвища орган державної реєстрації актів цивільного стану видає нове Свідоцтво про шлюб. Статтею 115 СКУ Розірвання шлюбу, здійснене органами державної реєстрації актів цивільного стану, засвідчується Свідоцтвом про розірвання шлюбу, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України. **Згідно зі статтею 144 СКУ реєстрація народження дитини засвідчується Свідоцтвом про народження**, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України.

Про факт смерті особи також видається відповідне свідоцтво.

Те саме передбачено Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», засвідчення таких фактів – **СВІДОЦТВАМИ**.

Відповідно, електронна взаємодія не бачитиме ряду свідоцтв, не буде можлива через посимвольні помилки, і часто технічно неможлива, що згодом призводитиме до великих незручностей на кордоні. Життя і безпека дітей є пріоритетом державної політики, тому будь-які послабленні і зміни в цій сфері мають бути виваженими.

Отже, внесення відомостей про згоду одного з батьків на тимчасовий виїзд дитини за межі України до Державного реєстру актів цивільного стану є незаконним, адже така згода не є актовим записом за своєю природою та відповідно до закону, є неможливим через невідповідність правовому регулюванню та змісту відомостей реєстру, його технічної побудови, недостатнього для чіткої ідентифікації змісту відомостей.

Явно виражено ці особливості продемонстровані у процедурі оформлення спадкових прав, коли нотаріуси виконують функцію ревізорів, співставляють відомості з матеріалів свідоцтв та електронних актових записів, та надають їм відповідну правову оцінку при прийнятті рішення.

14.5. Щодо створення альтернативи нотаріальному документу – згоди батьків, одного з батьків у формі бездокументарній шляхом генерування певного запису до ДРАЦС через підписання КЕП.

Волевиявлення батьків загалом може фіксуватися в усній або письмовій формі. Для тимчасового виїзду за кордон усна форма не забезпечує створення необхідного інструменту, а тому прийнятною є лише письмова форма. Письмова форма має бути документарно виражена.

ДРАЦС – не є реєстром документів, ані в паперовій, ані в електронній формі, та є реєстром записів. Електронні записи - не є документами, а відповідно не можуть вважатися згодами.

До ДРАЦС записи через їх правовий статус та доказову силу вносяться у встановленому порядку не громадянами самостійно, а відповідними посадовими особами, що несуть за це відповідальність. Внесення записів до ДРАЦС самостійно громадянами неможливо. Інакше можна ставити питання про зміну прізвища у ДРАЦС самостійно громадянином за допомогою КЕП, і навіть реєстрацію смерті за допомогою КЕП, який зі смертю людини «не вмирає».

При засвідченні справжності підпису на заяві нотаріус встановлює присутню **ЖИВУ** особу, яку бачить, чує, звіряє її особу із зображенням в документі, що посвідчує її особу, за оригіналом такого документа згідно із Законом, перевіряє справжність підпису (особа проставляє власноручний підпис у присутності нотаріуса), та, що особливо важливо, – перевіряє дієздатність особи та вільність волевиявлення, що фактично нівелюється законопроектом.

Так, за допомогою КЕП померлої особи можна згенерувати згоду, маючи ідентифікаційну інформацію.

Так, за допомогою КЕП недієздатної особи, обмежено дієздатної особи, осіб, які страждають на стійкий психічний розлад, який не дає або обмежує усвідомлення значення своїх дій, може бути згенерована незаконна згода на виїзд дитини. Такий спосіб дозволяє створити згоду особам, які мають психічні захворювання, і навіть у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, або без їх участі. А також застосовувати сімейне насильство у відношенні до фізично слабшого з подружжя, відбираючи мобільний пристрій, або застосовуючи фізичне або психологічне насильство для надання такої заяви під примусом, або ж використання мобільного пристрою іншою особою.

Це ж стосується і ситуацій з громадянами України, які опинились на території, окупованій військами держави-агресора. Під примусом можливо генерування таких згод у випадках відбирання батьками-колаборантами дітей у матерів чи навпаки.

У зв'язку з цим, вважаємо небезпечним прийняття подібних змін, особливо в період воєнного стану, з огляду на можливість знаходження КЕП батьків у сторонніх осіб, відібрання документів, розміщення дітей та людей у фільтраційних таборах, не внесення усіх актових записів про смерть до ДРАЦС, вивезення великої кількості дітей окупантами, великого рівня кібернебезпеки в умовах воєнного стану, а також кіднепінгу дітей з різною метою, доволі часто досить страшною тощо.

В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України механізми щодо самостійного генерування батьками у бездокументарній формі згод про тимчасовий виїзд дітей за кордон до Державного реєстру актів цивільного стану громадян через Єдиний державний веб-портал електронних послуг є надміру ризикованими.

14.6. Щодо кількості, строків згод, а також можливості їх відкликання, фіксування відомостей про судові оскарження або скасування.

У зв'язку з визначенням максимального терміну такої згоди – три роки, доцільним є запровадження можливості відкликання раніше наданої згоди, при цьому важливим є забезпечення прав дитини, а отже таке відкликання повинно бути мотивованим та відбуватись з обов'язковим завчасним повідомленням другого з батьків про таке відкликання, та його належної фіксації у відповідних державних ресурсах.

Важливим є можливість вибору держав, збільшення або зменшення їх переліку.

Важливим є можливість довготривалих згод, у разі якщо батьки живуть на великих відстанях. Саме можливість відкликання згод сприятиме оформленню за потреби у довготривалих згодах.

Важливим та обумовленим практикою є відображення відомостей про відкликання та судові оскарження таких згод.

Важливим є питання деактивації недійсних або нечинних за строком згод.

14.7. Щодо змістовного наповнення згод та їх використання за кордоном.

Згода на виїзд за кордон - це лише верхівка потреб для дитини, які розпочинаються з такої подорожі.

У разі, якщо подорож туристична (відпочинок на морі, екскурсія), після перетину кордону на території іноземної держави може не виникати зовсім питань щодо здійснення прав та обов'язків батьків щодо дитини, окрім як медичне втручання, аварія тощо.

Однак, у зв'язку з міграцією через війну, наші громадяни та діти стали заручниками ситуації за кордоном з іноземними державними органами, не маючи на руках поряд з заявами на виїзд за кордон дозволів на супутні важливі питання.

Так, необхідним стало надання батьками згоди на здійснення нагляду та фактичного догляду за дітьми під час їх тимчасового перебування та проживання на території іноземної держави, обрання засобів та способів пересування, маршрутів і місця перебування (місця тимчасового проживання) дитини, вжиття усіх необхідних заходів для безпечного перебування дитини за кордоном, наприклад питання щодо реєстрації дитини за місцем тимчасового перебування (проживання), відвідування нею медичних, лікувальних та інших закладів для забезпечення належного стану здоров'я дитини, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи початкової, загальної середньої, вищої освіти, спортивних, позашкільних навчальних закладів тощо для забезпечення навчання та розвитку дитини, вжиття заходів для оформлення та отримання будь-яких документів на ім'я дитини, постановку на тимчасовий консульський облік, оформлення та отримання спеціального статусу особи, яка перебуває під тимчасовим захистом, або біженця, подання заяв, петицій, запитів тощо, замовлення та отримання документів про присвоєння дитині номера PESEL, інших номерів, віз, паспорта, посвідчення особи, інших документів, страхування, отримання соціальних, страхових виплат, допомог тощо, вжиття необхідних заходів для збереження життя та здоров'я дитини: вакцинацію, госпіталізацію, операцію, інше медичне втручання тощо.

Згода ж, згенерована в електронній формі за допомогою застосунку «Дія», завершить своє правове значення відразу після перетину кордону України. І після приїзду до іноземної держави громадяни України змушені будуть оформлювати такі документи в консульствах, посольствах, або нотаріусів іноземних держав, або ж залучати їх органи опіки.

Отже, питання потребує комплексного підходу та єдиних правил надання згод батьками та їх документального оформлення. Адже чому мають бути різні правила для батьків, усиновлювачів, піклувальників, опікунів.

14.8. Крім того, проєктом пропонується вилучення ряду норм, які містять цілком працюючі механізми стимулювання погашення боргів зі сплати аліментів, що теж не є об'єктом об'єктом.

14.9. Щодо затрат на вчинення нотаріальної дії – засвідчення справжності підпису на заяві про згоду батьків на виїзд дитини за кордон.

Вартість заяв в Україні коливається від 0 до 12 Євро.

Вартість заяв у консульствах/посольствах України за кордоном може бути вищою від 5 до 15 раз, у зв'язку з тим, що в різних державах різний консульський збір.

Вартість заяв у іноземних нотаріусів від 100 до 300 Євро, а з перекладом та апостилом(консульською легалізацією) оплачується додатково.

З початку війни заяви для біженців та переселенців, сімей військовослужбовців переважна кількість нотаріусів готували безкоштовно або за символічну плату, будучи без жодної державної підтримки з усім персоналом та теж часто без даху над головою. Тому

спекулювання на популізмі «безоплатності» якоїсь операції провокує та формує в населення невинуватену агресію до нотаріусів, які не покинули робочі місця, не зачинилися як ЦНАПи, а працюють від початку війни, навіть на найнебезпечніших територіях, волонтерять, шукають можливості робити заяви та інші документи безкоштовно або за символічну плату, формують пільгові категорії населення (біженці, ВПО, сім'ї військовослужбовців, інваліди).

Разом з тим, навіть максимальна вартість орієнтовно 12 Євро такої заяви в Україні з усім значним комплексом перевірок, що проводяться нотаріусами, не є співрозмірною, враховуючи відповідальність за життя та безпеку дітей, щоб піддавати їх ризикам.

14.10. Електронна система нотаріату, перший етап першого підетапу якої знаходиться на стадії запровадження у найближчі дні, вирішує ряд проблем у даному питанні та має бути залучена до зазначеної реформи.

РОЗДІЛ 15.

ВИСНОВКИ ЩОДО ПРОЕКТУ 6146

За результатами матеріалів експертизи та попереднього правового аналізу проекту 6146 подати клопотання до Верховної ради України та/або вжити заходів щодо подання пропозицій законодавчих ініціатив суб'єктам їх внесення щодо

-збереження обов'язковості нотаріального засвідчення справжності підпису на заявах про згоду на виїзд дитини за межі України, крім випадків, коли така згода не вимагається або презюмується;

-запровадження в майбутньому взаємодії між системою е-нотаріату та програмним забезпеченням Державної прикордонної служби України, батьками дитини за допомогою сервісу Дія для обміну електронними копіями згод батьків на виїзд дитини за межі України, справжність підпису на яких нотаріально засвідчено у належній правовій процедурі, яка відповідає міжнародним зобов'язанням України та є надійною для воєнного та поствоєнного часу.

У зв'язку з цим подати клопотання про комплексне доопрацювання проекту 6146 з урахуванням піднятих у експертизі питань та триваючої розробки електронної системи нотаріату - проект 5644 (тестування якої проводиться) щодо

-відтермінування розгляду проекту 6146 Верховною радою України у другому читанні до старту запуску такої системи;

-надання для розгляду у процедурі підготовки до другого читання проекту 6146 Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу; Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин; Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки; Комітету з питань правової політики; Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики; Уповноваженому Президента з прав дитини, Координаційній раді з питань захисту та безпеки дітей, Національній раді з відновлення України від наслідків війни при Президентові України.